

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse synode | jaargang 25, nr. 4 | december 2025

Hoop belichamen: ver weg en dichtbij
Synode bouwt voort aan Duurzaam Luthers
Lutheran Theology out of the Box

Om te beginnen ...

'Nog is het winter. Nog heerst de nacht. Nog is er zoveel dat niet voltooid is – in onszelf, in de wereld, in de mensen om ons heen. We zien het lijden, het onbegrip, de honger naar vrede, de verdeeldheid. En toch, te midden van dat alles viert wij Kerst, horen wij van: *Er is een Komen.*' Leest u verder over het Licht dat komen gaat in de meditatie. Blijdschap over de belofte van advent – daarvan zingt ook lied 450. Luuk Schuurman neemt ons mee in de dialoog die dichter en componist met de eeuwenoude woorden van Paulus aangaan. Hoop belichamen en tastbaar maken: hoe doe je dat? Voorbeelden van dichtbij en ver weg worden ons aangereikt vanuit de communio van de Lutherse Wereldfederatie. Onze afgevaardigden vertellen daarover. Hoopvol en vol verwachting is ook de nieuwe synode aan het werk gegaan. Wat kunnen wij verwachten? Een nieuwe bestuursstructuur met taakgroepen moet de betrokkenheid

bij het synodewerk vergroten. We stellen de leden aan u voor in de komende nummers. Te beginnen met de taakgroep *Identiteit en Inhoud*. Maar, mag het verwachten ook wederzijds zijn? In de zin van, mag de synode ook wat verwachten van de lutherse gemeenten, van de lutheranen in het land? Alma Evenhuis neemt na vele jaren afscheid als hoofdredacteur van *elkkwartaal*. Als redactie zijn wij haar erkentelijk voor haar warme en verbindende betrokkenheid bij het blad. Verheugd zijn wij daarom over haar nieuwe hoedanigheid als voorzitter. Maar, wie is Alma eigenlijk? U leest het in het interview met haar. En ten slotte stellen wij voor: ds. Erwin de Fouw, die met ingang van het nieuwe jaar onze redactie komt versterken. Namens de redactie van *elkkwartaal* wens ik u allen een zalig Kerstmis.

Joren Reichel

Inhoud

Meditatie	3	Jutten: vinden wat je niet zoekt	24
Alma Evenhuis	4	Duurzaam Luthers	26
Woord & Sacrament	6	This Lutheran Loves You	27
Emeritaat Andreas Wöhle	8	Wandelen in Limburgs heuvelland	28
Elkkwartaal in het land	10	Vrienden van Hoekelum	29
Woord & Visie	12	Studiedag NLVB	30
Estland – Ora et labora	13	Wartaal	31
LWF Leadership in Riga	14	Kraskraskort	32
LWF Jongeren in Parijs	16	Activiteiten	34
Erwin de Fouw	17	Uit de synode	35
Presentatie leden synode	18	Luthers dagboek	36
Bierbus tocht	20	Nieuw uitgave SLUB	36
Lutheran Summer School	22	SLOA 2026	36
Het lied: blijdschap in advent	23		

Colofon

Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan iedereen die is ingeschreven in het lutherse ledenregister van de Protestantse Kerk in Nederland. Interesse voor 'het lutherse'? Meld u aan voor de e-mailnieuwsbrief van de Evangelisch-Lutherse Synode op de website van de Protestantse Kerk: protestantsekerk.nl/luthers. Overname van artikelen en foto's is toegestaan na overleg met de redactie en met vermelding van de uitgave van *Elkkwartaal* en vermelding van auteur en/of fotograaf.

Redactie

Joren Reichel (hoofdredacteur),
Ingeborg Kriegsman (beeld&techniek),
Alma Evenhuis (voorzitter),
Cristina Pumplin (secretaris),
Femke Akerboom-Beekman,
Leonie Crom-Wagenaar,
Martin de Groot

Redactieadres:

Protestantse Kerk in Nederland
Evangelisch-Lutherse Synode
t.a.v. redactie *Elkkwartaal*
Postbus 8504
3503 RM Utrecht

Kopij volgend nummer

Inleveren voor 1 februari 2026 bij
redactie@elkkwartaal.nl

Giften

U kunt *Elkkwartaal* financieel steunen via NL36INGB0002203600 t.n.v. PKN inzake *Elkkwartaal* o.v.v. gift *Elkkwartaal*. De Protestantse Kerk heeft een ANBI-status.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand of wanneer u geen lutheraan bent via de abonneementenadministratie.

Abonneementenadministratie

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Postbus 8504, 3503 RM Utrecht,
e-mail: abonnementen@protestantsekerk.nl,
telefoon (030) 880 18 80.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving
Protestantse Kerk in Nederland. ISSN 1569-6316

Website

Download het nieuwste en eerdere nummers van *Elkkwartaal* op de website van de Protestantse Kerk: protestantsekerk.nl/luthers.

Grafische verzorging

MMC Print (vormgeving),
De Groot Drukkerij (drukkerij).

Bij de voorpagina

Ikoon 'Vlucht naar Egypte', muurschildering in Koptisch klooster- en retraitsentrum Anafora in Egypte. Foto: Bea de Boer.

Meditatie

TEKST: KERSTEN STORCH, predikant-geestelijk verzorger van de Wartburg Utrecht

Kerstmis ... er is een 'Komen'. Een aankomst die niet met trompetgeschal begint, maar met een stille adem in de nacht. Een Komen dat niet alleen buiten ons gebeurt – in een stal, onder sterrenlicht – maar die door alles heen trekt: door verdriet en vreugde, door gemis en verlangen, door onze hoop en onze onmacht heen. Het gedicht van Herman Andriessen noemt het: 'Jouw Komen dat alles doortrekt.' Je zou het ook het geheim van Kerst kunnen noemen: het Licht komt niet pas wanneer alles klaar en goed is, maar juist midden in onze onafheid, onze gebrokenheid, onze kwetsbaarheid. Wij zijn, zegt het gedicht, de *Sancta Parens* – de heilige schoot waarin dit 'Komen' gestalte krijgt. Wij dragen het in ons. Het is in ons gelegd. In onze onrust, in onze vragen, in onze liefde die soms wankelt en dan weer plotseling opbloeit. In ieder van ons leeft iets dat wacht om geboren te worden: een kiem van goedheid, een vonk van geloof, een tere hoop die zich niet laat doven door het donker van de wereld. Misschien herkennen we ons in dat wachten.

Nog is het winter. Nog heerst de nacht. Nog is er zoveel dat niet voltooid is – in onszelf, in de wereld, in de mensen om ons heen. We zien het lijden, het onbegrip, de honger naar vrede, de verdeeldheid. En toch, te midden van dat alles viert wij Kerst, horen wij van: *Er is een Komen*. Niet van macht, maar van zachtmoedigheid. Niet van ver-

Voorloper

Een Komen is er, jouw Komen dat alles doortrekt: alle leed en de verwachting der mensen en de kansen gemist en de tranen nog niet gewist uit onze ogen en het lachen van kinderen en het wanhopig haast uitzien naar licht en naar de opklaring van onze gedachten tot gemeenschappelijk verstaan. Jouw Komen. Wij zijn de Sancta Parens, van jouw Komen de heilige schoot; aan ons de weeën, het scheppen van doorgang, aan ons de wacht, wij toch van jouw Komen de zin en de weg en de doorgang, in ons leed alle dagen gevuld en geslecht alle heuvels. Voorloper, wij, in ons zoeken en in ons luid roepen in de woestijn van bestaan. Wij gaan zwanger van Jou: in goed en in kwaad, in onwil en wil; en in de onverwacht tedere bloei van ons hart banen wij doorgang voor Jou. Wanneer kom Je aan? Wanneer is het genoeg en kunnen wij zeggen 'Volbracht'? Nog is donker de winter; nog heerst de nacht en is geen lente in zicht. Dat wij dragen Jouw Komen, dat wij onophoudelijk uitzien zij ons genoeg.

Uit: Herman Andriessen,
Teksten op weg naar Kerstmis

oordeling, maar van nabijheid. God komt niet als antwoord op al onze vragen, maar als aanwezigheid in ons zoeken.

Dat maakt Kerst tot een oefening in vertrouwen. Niet wachten tot de wereld goed genoeg is, maar durven geloven dat het Licht zich een weg baant, ook door ons. Dat wij, in onze gebrokenheid, dragers mogen zijn van dat Komen – voorlopers van een menswording die nog gaande is.

Misschien is dat wat bedoeld wordt met: 'Dat wij dragen Jouw Komen, dat wij onophoudelijk uitzien, zij ons genoeg.' Dat het genoeg mag zijn om te hopen. Om te blijven uitzien, ook als het nog donker is. Om te blijven geloven dat onze kleine daden – een woord van troost, een hand die helpt, een blik vol begrip – dragers zijn van dat Licht dat zich wil openbaren.

Zo wordt Kerst een uitnodiging om niet slechts toeschouwers te zijn, maar mededragers van het wonder. Om in stilte ruimte te scheppen, in ons hart, in onze huizen, in onze wereld. Want telkens wanneer wij een doorgang maken voor het Licht – door vergeving, door liefde, door eenvoudig goed te doen – wordt opnieuw iets geboren van dat grote Komen dat ons allen doortrekt. En misschien is dat genoeg: te weten dat het Licht onderweg is; daarop te blijven vertrouwen.

Ik wens ons allen een gezegend kerstfeest, vol van Licht.

Communiceren met heel luthers Nederland

Alma Evenhuis neemt afscheid als hoofdredacteur

We ontmoeten elkaar op een maandagavond begin november op Utrecht Centraal. Maandag blijkt de nieuwe zondag te zijn: er zijn maar weinig restaurants geopend. Na wat zoeken strijken we neer vlakbij muziekcentrum Tivoli.

TEKST: CRISTINA PUMPLUN, INGEBORG KRIEGSMAN; - BEELD: CRISTINA PUMPLUN

Wie is Alma Evenhuis?

Alma stond na haar opleiding aan de Pedagogische Academie in Arnhem en Amsterdam voor de klas. “Onderwijs geven vond ik heel fijn. Het was altijd leuk om kinderen iets bij te brengen. Maar dat was niet iets wat ik altijd al wilde doen.” Daarna werkte ze op de voorlichtingsafdeling van het Gemeentelijke Administratiekantoor (GAK) in Amsterdam. Ze had toen al de wens om ook theologie te studeren. Dat ging ze uiteindelijk veel later doen, in Nijmegen als deeltijdstudent. “Met een paar veertigers en vijftigers tussen de jonkies. Vooral religiestudies vond ik boeiend.” Uiteindelijk richtte ze een communicatieadviesbureau op, samen met een partner. “Ik heb communicatie en communiceren altijd belangrijk gevonden. Dat was ook mijn motivatie om toe te treden tot de redactie van Elk-kwartaal. Ik ben er indertijd – in 2008 – bij gehaald door Tjally Everaarts.”

De lutherse gemeente in Leerdam, waar ze bij ging horen, heeft ze altijd ervaren als een “fijne kleine gemeenschap.” Naast het werk in de kerkenraad en de gemeente wilde ze ook meer landelijk betrokken zijn bij het lutherse beleid en de samenwerkingsverbanden, ook internationaal met de Lutherse Wereldfederatie. “Bovendien schreef ik graag. Praxedis Bouwman was toen de hoofdredacteur, ik begon als redacteur en ging voor verschillende onderwerpen het land in.”

Wat is jouw band met het lutherse?

“Van huis uit ben ik Nederlands Hervormd. Mijn vader was predikant in Biervliet (Zeeuws-Vlaanderen) en Amsterdam-West. Wij kinderen werden gedoopt en opgevoed met het geloof. Wat overigens niet betekent dat je dan ook automatisch gelooft. Met mijn man ging ik op een zeker moment in Leerdam wonen, randje Biblebelt. Aanvankelijk durfde ik er op zondag de was nauwelijks te doen. Die cultuur was ik helemaal niet gewend en ik dacht dat daar geen kerk voor mij was. De vrouw van een roeigenoot was toen luthers. Ik ben een keer naar de lutherse kerk gegaan en dacht meteen: zo kan het dus ook!”

Ontdekkend herkennen

In die lutherse kerk, ooit gesticht voor de medewerkers van de glasfabriek in Leerdam, waarvan vele uit Polen, vond Alma verbinding vanuit haar voormalige Hervormde geloofsleven. “Je zou het ‘ontdekkend herkennen’ kunnen noemen: we zongen liederen van Barnard en Karel Deurloo was ook een naam die langskwam. Dat kende ik nog van vroeger uit Amsterdam.” Al snel werd ze gevraagd om lid te worden van de kerkenraad. “Ik wist toen nog helemaal niet veel van het lutherse, maar ze hadden een voorzitter nodig. Voor dat ambt moest ik belijdenis doen en luthers worden. Dat heb ik – na enig overwegen – met volle overtuiging gedaan. Het was een mooie ervaring, hoe de gemeente me daarin opnam. Het zingen vond en vind ik geweldig. Het Onze Vader zingen in plaats van de woorden uit te spreken, dat raakt me elke keer, net als het Kyrie. Die vanzelfsprekendheid om te zingen in de lutherse liturgie.” Ze werd daarbij geïnspireerd door dominee Deltlef Bohlken, die predikant was in de lutherse gemeenten Tiel en Culemborg.

Centraal in het lutherse gedachtegoed staat voor Alma de genadeleer. En ook vrijmoedigheid en het besef dat je het niet alleen doet en ook niet alleen kunt: het gaat om de gemeenschap waarin je het goed hebt met elkaar, waarin je niet normatief over een ander denkt of oordeelt. Die ander heeft ook haar of zijn persoonlijke relatie met God. “Gisteren hoorden we de Bachcantate *Was betrübst du dich, mein Herz?* (BWV 138). Het gaat daarin over vertrouwen op God, en dat het dan goedkomt. Op die eenvoudige manier geloven lukt me niet. Maar het raakt me wel.”

Waarover ging je eerste artikel in Elk-kwartaal?

Dat was ‘Communicatie als instrument bij sociale veranderingen’, geplaatst in nummer 2 van 2008. Alma herkent zich er ook nu nog in: “Dat was een interview met Praxedis over een specifiek project: communicatie als middel om culturen te versterken. Dat trok me indertijd aan bij Elk-kwartaal. Ik zag het als een bindmiddel op landelijk niveau. We zijn daarom ook met de reportages ‘Elk-kwartaal in het land’ begonnen.”

Alma bij haar portret van fotograaf Koos Breukel in het Luther Museum Amsterdam.

Is er veel veranderd in de tijd dat je in de redactie zat?

“Jazeker! Bijvoorbeeld wat het materiaal en de opmaak betreft. Het was een blad van dun papier met foto’s in zwart-wit, heel veel tekst achter elkaar en lange artikelen van vier pagina’s. Tegenwoordig zijn de artikelen korter, is de opmaak luchtiger. In de tijd van de analoge fotografie was het lastig om foto’s van goed formaat te krijgen. Tegenwoordig zijn foto’s snel gemaakt met de telefoon. Elkkwartaal heeft inmiddels ook een eigen fotoarchief, beheerd door Ingeborg Kriegsman.”

“Ook de samenstelling van de redactie is regelmatig gewijzigd, maar de structuur bleef hetzelfde. Eind 2014 vertrok Praxedis als hoofdredacteur en was er een opvolger nodig. Toen zijn Ingeborg en ik het samen gaan doen.” Alma waardeert het als ieder redactielid zijn eigen stiel kan neerzetten, met een eigen wijze en stijl van schrijven. En dat meningsverschillen er ook bij horen op zijn tijd.

Je hebt als hoofdredacteur verschillende synodes meegemaakt. Hoe was dat?

“Elkkwartaal wordt gemaakt in opdracht van de lutherse synode en die is uiteindelijk verantwoordelijk. Bij elke wisseling is het soms even zoeken naar hoe de nieuwe synode het beleidsmatig oppakt in haar visie op het blad. Natuurlijk heeft Elkkwartaal ook een eigen visie: we zijn hét luthers blad dat communiceert met het land. We hopen dat een synode dat oppakt.”

Wat zijn iconische momenten in jouw tijd als redactielid?

“We hebben veel leuke en bijzondere dingen meegemaakt: bijeenkomsten ter gelegenheid van jubilea, intrede en

afscheid, bijzondere ontmoetingen met mensen overal in het land. En niet te vergeten: we hebben het goed met elkaar als redactie. Er is een warme onderlinge band, er wordt gelachen, mensen doen hun best om een goede inbreng te hebben.”

“Maar we hebben ook weleens een moeilijke tijd gehad met de synode. Men vond dat onze artikelen alleen met hun toestemming geplaatst mochten worden. Uiteindelijk is het goed gekomen en heeft de synode dat weer ingetrokken.”

Wat vond je het fijnst om te doen?

“Het bedenken van de onderwerpen, daar samenhang in zien en die aanbrengen. Het inspireert als je ziet dat er verbinding ontstaat tussen lutheranen die elkaar tegenkomen in het land.” Zo begon Alma ook met de serie dubbel-interviews waarbij de redactie een ‘veldwerker’ en een ‘academicus’ (beiden theoloog) interviewen. Ze ervaart dan veelal een verrassende dynamiek tussen beiden.

Verder geniet ze van het moment dat de eerste proef af is. Dan gaat het ook om samenwerking met ontwerper Lennart Engelsma. “De dynamiek van de tijdsdruk, dat je door moet en dat je merkt hoe prettig het is dat je het niet alleen doet. En uiteindelijk is het erg fijn als mensen teruggeven dat Elkkwartaal een inspirerend en interessant blad is.”

Als Elkkwartaal naast blad een kledingstuk zou zijn, wat zou dat voor jou zijn?

Alma hoeft er niet lang over na te denken: “Een prettig zittend, maar ook sjiek vest. Met een rits die je naar believen open en dicht kunt trekken. Van een beetje stevig materiaal. En een hele mooie kleur: iets groen-blauwigs... turquoise.”

Woord & sacrament: Jan de Bakker

Beter te trouwen en lief te hebben

Een jongeman zit sinds mei 1525 in de Haagse Gevangenpoort. In zijn woonplaats Woerden konden ze hem niet gevangenhouden. Maar voor een hoog bevel uit het landsbestuur kan noch wil hij vluchten. In 't gevang wordt Jan door een drietal inquisiteurs verhoord.

TEKST: WIM VAN BEEK – BEELD: WIKIMEDIA COMMONS

Ontmoeting in het gevang
Het is 11 juli 1525. Twee maanden gevangenschap heeft Jan de Bakker geen schuldgevoel gegeven. Integendeel. Hij is des te meer overtuigd geraakt van de waarheid van zijn geloofsvisies. Nu treft het dat in de cel naast hem een andere man is gekomen die hij goed kent. Willem de Volder, die zijn naam meestal in het Grieks vermeld: Gnapheüs.

Jan had deze man enkele jaren ervoor leren kennen op zijn prediktocht door de Hollandse steden. Hij was weliswaar priester geworden, maar eigenlijk alleen omdat z'n vader daar op aangedrongen had. Preken deed hij bij mensen thuis, in kerkjes en kapellen, of soms nog liever ergens op 't land, zodat je het wettelijk gezag kon zien aankomen.

Nye leere

In het Hollandse land had Jan ook contact gekregen met Cornelius Hoen. Samen met de Utrechtse leraar van Jan, Hinne Rode, waren zij de voormannen geworden van de sacramentariërs. Hun naam betekent dat ze beslist geen hoge dunk hadden van het sacrament van het heilige avondmaal. Later zou Zwingli die visie overnemen: avondmaal is gewoon denken aan wat Jezus deed. Niks geen tegenwoordigheid van Christus. Voor Luther was dat volstrekt onaanvaardbaar.

Het landsbestuur had met lede ogen aangezien hoe allerlei mensen hun ketterse ideeën van de nye leere vrijelijk verkondigden. En zo werd er in 1522 in de Nederlanden een inquisitie in het leven geroepen. Die

trad gaandeweg steeds gewelddadiger op. Uiteindelijk zouden in de Nederlanden 2000 mensen op de brandstapel hun levenseinde vinden. Daarmee was de inquisitie hier de strengste in Europa.

Een verhoor wordt tot schouwspel

Jan de Bakker kreeg die 11e juli twee grote verhoren. Hij deed verslag aan Gnapheüs, die in de cel naast Jan zit. Gnapheüs is een gevierd schrijver van theologische verhandelingen en van toneelstukken. Hij zou alles wat Jan vertelde enkele jaren later in een uitgebreid verslag verwoorden. De stijl die hij gebruikt is in zekere zin gedramatiseerd, al noemt hij het zelf een objectief verslag. Jan is de beste, de inquisitie vals volk.

Het eerste verhoor begint met wat schermutselingen rond bijbelteksten en interpretaties. Jan weet elke bewering van de heren te weerleggen. Dan komt het eerste hete hangijzer aan de orde: de *Schrift*. Het verschil blijkt spoedig: als de Bijbel niet duidelijk is, dan kan de kerk daarover uitspraak doen, aldus de inquisiteurs. Nee, zegt Jan, de Bijbel staat voorop en boven de kerk. Want de kerk en haar leraren kunnen mij bedriegen, de Heilige Schriften geenszins. Het is een van de centrale stellingen van de Reformatie.

Het werk van de Geest

Het gesprek komt vervolgens op het werk van Geest. Jan is weliswaar door de bisschop tot priester gezegend, maar eigenlijk is dat door Woord en water. Zo wordt de volgende 'ketterij' door Jan verkondigt: alle christenen zijn priester. Er staat immers: 'gij zult mij een heilig volk zijn.' Natuurlijk

Glas-in-loodraam in de Petruskerk Woerden ter gelegenheid van de 400e sterfdag van Jan de Bakker

wordt dit als ketterij veroordeeld, want in de hele Romana is er tot op de dag van vandaag dat wezenlijk onderscheid tussen leek en priester. Een der inquisiteurs roept uit: "Wat

kan er ongerijmder gezegd worden, dan dat alle christenen priester zijn? Misschien mogen de vrouwen ook wel de mis bedienen en aan het volk Gods Woord prediken en dopen!”

Huwelijk en hoertjes

Dan komt de vraag naar de reinheid van de priester aan de orde. Die is heilig. Dat betekent dat een huwelijk die belofte van reinheid veracht. Een priester die trouwt begaat een doodzonde. Maar, zegt Jan, als iedere man een vrouw mag hebben, waarom de priester dan niet? Het wordt een lange discussie, die in het tweede verhoor verder gaat.

Jan: “Als een priester niet mag trouwen, kan hij dan beter naar de hoertjes gaan?” In het laatste verhoor zal dat inderdaad het advies worden. Alles beter dan de doodzonde van het huwelijk. Tot Jan wordt toegezegd dat men zijn eerlijkheid zoveel mogelijk zal eerbiedigen. Uiteindelijk belijdt hij: “Ik heb een vrouw getrouwd, maar in het geheim en zonder getuigen; maar ik heb haar recht getrouwd. Zo kan ik de brand in mijn vlees ontgaan, en de hoererij vermijden. Bovendien, het is niet goed dat de mens alleen is. En de Heilige Schrift geeft ons de vrijheid om te trouwen, en dat zal ik mij door geen sterfelijk mens laten ontnemen.”

Liefde en waarheid

Dan erkent Jan dat hij beter geen priester had kunnen worden. Maar zijn vader had er zo op aangedrongen. Nu heeft hij zijn pij afgelegd en zijn huwelijk blijft een heuglijk feit. Liefde en waarheid, ook al zal Jan dat uiteindelijk met de dood bekopen. Ook het derde verhoor brengt Jan niet tot bekering. En het duurt andermaal twee maanden tot het vierde verhoor. Daarin is Jan er des te meer van overtuigd dat hij de goede weg van het geloof gaat. Op het verwijt dat hij zich door zijn denken van de kerk vervreemdt, antwoordt hij: “Ik verblijd mij, dat ik van de kerk van de satan gescheiden word, opdat ik als een levend lid der ware christelijke kerk mag ingelijfd worden.”

Het offer

Onze chroniqueur, Gnapheus, beschrijft met hart en ziel het einde van zijn geloofsheld, zoals in de laatste ontmoeting tussen vader en zoon. De

goede man zag, dat zijn zoon standvastig was in het geloof aan God en Zijn Woord, en dat hij zijn huwelijk met zijn bloed wilde handhaven, zo zelfs, dat hij de dood verachtte. Vader zag dat niets zijn zoon van dat geloof zou kunnen aftrekken. Hij merkte dat hij boven alles Christus liefhad, en toen poogde hij zijn zoon nog meer te versterken. Hij beval hem goedsmoeds en sterk te zijn. Hij was bereid, om naar het voorbeeld van Abraham zijn zeer geliefde zoon, die hem nooit iets had misdaan, Gode op te offeren.

Een martelaar op de brandstapel?

De dood van Jan de Bakker op de brandstapel klinkt in het relaas van Gnapheus als de dood van een martelaar. *‘Zeer lieve broeders, ik heb nu mijn voet gezet op de drempel van mijn martelaarschap; weest goedsmoeds, als kloekmoedige krijgsknechten van Christus, opgewekt door mijn voorbeeld. Bescherm de Evangelische waarheid voor alle miskenning.’* Aldus Jan. Er worden lofzangen gezongen: *O God, wij danken u, Een grote strijd en het lied Heil zij de strijd der vrome martelaren.* De gevangenen die vanuit de cellen alles meemaken zingen het luidkeels mee.

In Gods naam

Het is een beeld van alle eeuwen. Het lichaam kan dan wel gedood worden, maar de liefde en waarheid van het leven en ook het sterven in Gods naam is groter en hoger. Die overwint uiteindelijk alle kwaad. Het doet me denken aan Dietrich Bonhoeffer in zijn geschriften *Verzet en overgave*.

Zolang je kunt het goede blijven verkondigen en ernaar handelen, je verzetten tegen het kwaad, desnoods tegen de klippen op.

Hoe bereid ben je om dat vol te houden? Ook als dat gevolgen heeft voor je naasten? Als je uiteindelijk niets meer kunt doen, durf je je dan over te geven en te sterven voor je overtuiging en geloof in het goede? Bij deze zaken is het niet meer ter zake of je sacramentariër bent of orthodox, gelovig of twijfelaar, groot of klein.

Laten we leven in vrede, jij en ik en wij.

Het voorgaande deel over het verhaal van Jan de Bakker leest u in het vorige nummer van Elkkwartaal.

Dominee Andreas Wöhle gaat met emeritaat

Met een symposium en viering in de Oude Lutherse Kerk van Amsterdam

Op zondag 14 september was de emeritaatsviering van dominee Andreas Wöhle. Of eigenlijk zijn 'ontplichting', zoals hij het zelf noemt. Dat begon al op zaterdag met het symposium *Lutheran Theology 'Out of the Box': Order and Creativity – Law and Gospel: Playful Thinking about Faith and the Meaning of Life*. Uit vele delen van de wereld – van Palestina tot Zwitserland – waren sprekers en bezoekers aangereisd. Er was muziek, kunst en theater, er werd gegeten en gelachen. We beschrijven enkele indrukken van een veeltalige en kleurrijke viering.

TEKST: ALMA EVENHUIS, CRISTINA PUMPLUN, INGEBORG KRIEGSMAN EN JOREN REICHEL – BEELD: MARIJN WENDEL

Behalve de gesproken woorden – en dat waren er vele – was er ook muziek, die evenwicht bracht in de gloedvolle lezingen bij het denken over geloof en levenszin. Vertolkt en uitgevoerd door (inter)nationale musici en kunstenaars. De eerste uitvoering: een overdonderende Toccata en Fuga van Bach (in d-klein, BWV 565), vertolkt door Wim Dijkstra op het imposante kerkorgel, die als opening van dit symposium over ons heen golfde.

Tussen orde en creativiteit – Wet en evangelie

De ruimte en het spanningsveld tussen vrijheid en structuur, tussen Wet en evangelie – dat stond centraal op dit symposium en werd op uiteenlopende manieren benaderd en vertaald. In de lutherse spiritualiteit verwijst dit naar het leven van de gelovige: spelend en zoekend vertrouwen op Gods genade en de orde die richting en vorm geeft. Hierin komt de rijkdom van die lutherse traditie en spiritualiteit tot uitdrukking. Niet gehinderd door een logistiek obstakel – er kwam een toets van het orgel vast te zitten, wat een eendimensionale toon veroorzaakte – eindigde ook de muziek van Bach in deze rijkdom.

Talrijke elementen en aspecten uit deze thematiek werden gaandeweg de dag aangeraakt. Zo sprak Boris Gunjević over een theologische benadering van de ruimte tussen 'Playfulness and Reordering'. Dorottya Nagy nam ons mee in de hermeneutiek van katholiciteit: 'die begint bij liefhebben als *werkwoord*'. En Alexander Grodensky sprak over de verbeelding van *Melekh* (Hebreeuws: koning) als metafoor voor innerlijke soevereiniteit.

De vrijheid vanuit het lutherse kwam ook ter sprake in de lezing van Kinga Zeller over de stellingen van Luther in *De libertate christiana* (*Over de vrijheid van een christen*, 1520). Dat wij niet enkel 'vrije mensen' en 'knecht' zijn, maar vanuit dat uitgangspunt ook verantwoordelijkheid dragen ten aanzien van onze medemens, de schepping en alle daarin levende wezens. Dat toonde Zeller aan hand van tastbare voorbeelden uit de ecotheologie.

Ricochet

Een muzikale vertaling van het thema kwam tot uiting in 'Ricochet', vertolkt door musicoloog en componist Ned McGowan samen met pianiste Keiko Shichijo. Een muzikale verbeelding van afstand en interactie, geschreven voor contrabas, fluit en piano. Geen enkele noot van dit stuk begon gelijktijdig met een andere. De instrumenten wisselden elkaar af en kaatsten muzikaal terug – als een

ricochet. Publiek, ruimte en muziek beïnvloeden elkaar voortdurend, zo de toelichting. In de afstand tussen artiest en publiek, juist in die spanning ontstaat interactie. Als publiek werd ons gevraagd het stuk te ervaren als een 'levendige gebeurtenis', gevormd door alle aanwezigen in de ruimte van dat moment. Muzikaal voortgezet werd het programma ook in de middag met 'Jazzy approaches to life and meaning' – uitgevoerd door de muzikanten McGowan, Shichijo, Alex Coke (saxofoon) en Srđan Ivanović (drum).

Het Woord van God eten...

Er volgde een podiumgesprek genaamd 'Life-Talk' waarin Andreas Wöhle sprak met zijn langjarige vriend, de kunstenaar Joseph Sassoon-Semah. 'Het Woord van God eten ...', een gesprek zoals beiden dat ook aan tafel hadden kunnen voeren. Afgerond werd het geheel met een 'Peace Prayer Performance' van levenskunstenaar Simsa Cho, muzikaal begeleid door Ayumi Matsuda op de fluit.

Silence my soul

De emeritaatsviering op zondag in de Oude Lutherse Kerk aan het Spui kreeg vorm rondom het thema van de 'levensboom'. Een zacht hummende gemeente legde in haar gezang een 'klanktapijt'. Repeterend zong zij aan het begin van de viering: '... *Silence my soul* ...', waarop voorzanger Petra Bosé inhaakte: *Silence my soul – these trees are prayers, I asked the Tree – tell me about God. Then it blossomed.* Een lied uit India, opgenomen in het Global Lutheran Songbook van de Lutherse Wereldfederatie. Kyrie en Gloria werden aansluitend ingevuld door jazz – 'Gods own jazz ...' verkondigd door verschillende musici die op elkaar inspeelden, en niet in de laatste plaats door Andreas Wöhle zelf op de saxofoon. Natuurlijk klonk aan het eind van de viering nog hartstochtelijk en volmondig: 'Een vaste burcht' (lied 898).

Van de boom leren

Luthers Nederland was goed vertegenwoordigd. Tal van collegae uit binnen- en buitenland waren gekomen om Andreas Wöhle uitgeleide te doen. Zelf was hij nog herstellende van een recente knieoperatie, maar dat dempte niet de hem typerende liturgische dynamiek. Weliswaar op kruiken – waarvan de rode handvaten uitstekend pasten bij zijn rode stola – ging hij voor met de hem kenmerkende energie. Zelf noemde hij het geen afscheids- maar een 'ontplichtingsdienst', een neologisme dat goed weergeeft hoe innovatief Andreas Wöhle in liturgie, pastoraat en apostolaat heeft gewerkt. Hoe ver zijn persoonlijke, collegiale, oecumenische en interreligieuze contacten reiken, daarvan getuigden niet alleen de toespraken na afloop van de viering. Ook de zegenbeden die hem tijdens de dienst werden meegegeven door dominee Sally Azar (afkomstig uit de Lutherse Kerk in Jordanië en het Heilige

Land) en vanuit de boeddhistische traditie door Gomchen Matthieu Vaessen getuigden hiervan. Met zulk een zegen, vriendschap, waardering en liefde uitgezwaaid te worden helpt waarschijnlijk heel goed om inderdaad...

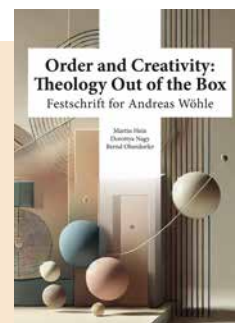
*... van de boom te leren,
die elke dag opnieuw
's zomers 's winters
niets verklaart
niemand overtuigt
niets produceert*

En zo klonk hoopvol op een feestelijke en zonovergoten septemberdag in de Oude Lutherse Kerk:
*eens zullen de bomen leermeesters zijn
het water wordt drinkbaar
en de lofzang zo zacht
als de wind op een septembermorgen.*

Woorden uit het gedicht *Van de boom leren* van Dorothee Sölle – leraar, mentor en bron van inspiratie voor Andreas Wöhle.

*Order and Creativity:
Theology out of the Box.*
Festschrift for Andreas Wöhle

'Out of the box' – dat beschrijft Andreas Wöhle's leven en werk ten voeten uit. Het is simpelweg onmogelijk om hem zich opgevouwen in een doos voor te stellen. Aldus begint het voorwoord van dit Festschrift, opgedragen aan Andreas Wöhle ter gelegenheid van zijn emeritaat. Dit boek brengt uiteenlopende bijdragen van weggenoten uit zijn levensloop samen. Het beschrijft, net als de protagonist, de vele terreinen, wegen en paadjes, die Wöhle gedurende zijn (werkzame) leven als pastor en vanuit vele andere rollen en betrokkenheden heeft verkend. Met bijdragen uit de kerken, de academische wereld, kunst en cultuur vormt dit werk een uitnodiging aan de lezer om 'ongebruikelijke perspectieven en onbekende wegen te verkennen.' Verkrijgbaar bij de Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel (SLUB). ISBN: 9789076093758, prijs: € 20,-.

Het symposium en de emeritaatsviering in de Oude Lutherse Kerk zijn terug te kijken op het YouTube-kanaal van de lutherse gemeente Amsterdam.

Feest: 100 jaar Lutherzaal in Groningen

Op 21 oktober 1925, op een woensdagavond honderd jaar geleden, werd in Groningen de Lutherzaal in gebruik genomen. Op die avond werd de nieuwgebouwde zaal 'Lutherzaaltje' gedoopt. Zo staat het er nog steeds boven de ingangsdeur. Afgelopen zomer werd de hele zaal opnieuw geverfd. Daarbij werden alle kleuren en versieringen weer teruggebracht naar hoe het in 1925 was. We vierden een lang weekend het 100-jarige bestaan van deze mooie zaal.

TEKST: MARTIN DE GROOT EN SUSANNE FREYTAG - BEELD: MARTIN DE GROOT EN DASHA VINOGRADOVA

Op donderdagavond, 30 oktober, onthulde eerste locoburgemeester Mirjam Wijnja het nieuwe naambord: 'Lutherzaal'. Dat hangt nu aan de binnenkant, boven de glazen ingangsdeur naar de hal. Het werd een feestelijke avond met twee lezingen. Dominee Susanne Freytag sprak over de ontstaansgeschiedenis van de zaal – 'Alleen de kerk was niet genoeg'. Kees van der Ploeg vertelde over de ontstaansgeschiedenis van de paraboolvormige binnenkant: 'Hoe een onmogelijke situatie tot een bijzondere ruimte heeft geleid.' Het Haydn Jeugd Strijkorkest, kind aan huis in de lutherse kerk, omlijstte de avond muzikaal.

Hervormingsdag

Op Hervormingsdag was de Lutherzaal de hele dag geopend voor bezoekers. Er was ook een stadswandeling die vanuit hier startte en eindigde, met speciale aandacht voor architectuur van de Amsterdamse school in Groningen. Het hoogtepunt van de dag vormde de feestelijke en goed bezochte dienst op Hervormingsdag, waarin het Luthers Bach Ensemble onder meer de koraalcantate *Nun danket alle Gott* (BWV 192) uitvoerde. De predikanten uit de

lutherse gemeente en de wijkgemeente Nieuwe Kerk gingen in deze dienst gezamenlijk voor.

Seven chances

Zaterdag presenteerden zich de verschillende vaste gebruikers van de Lutherzaal in een divers programma. Met workshops en meditatie, zang, dans en discussie. Bijzonder was de vertoning van de stomme film *Seven chances* die live door Geert Bierling werd begeleid. De Lutherzaal vormde een passend decor voor de film uit 1925 op het grote scherm. Deze komische film bracht onder meeslepende begeleiding de hele zaal regelmatig tot hartelijk lachen.

Staande ovatie

Zondag werden de feestdagen afgesloten met twee concerten van de Italiaanse tenor Marco Beasley, begeleid op luit door Franco Pavan. Het koffieconcert was in de Lutherzaal, het middagconcert in de lutherse kerk. Achteraf vertelde Marco Beasley dat dit zijn laatste optredens in Nederland waren. Het publiek antwoordde met een minutenlange staande ovatie. Een wel heel bijzondere afronding van de feestdagen.

Het was een indrukwekkend geheel met bezoekers uit alle windstreken, stad en ommeland. Veel mensen hebben (opnieuw) kennigemaakt met deze zo prachtig gerenoveerde Lutherzaal, een verborgen pareltje in de stad.

Jubelen in Vaals

Luthers Zuid-Nederland viert jubilea op 'buitendag'

Op zondag 12 oktober stroomde aan het einde van de ochtend de voormalige lutherse kerk in Vaals vol met lutheranen uit heel Zuid-Nederland. Ze waren uit de regio's Eindhoven, Heerlen, Nijmegen en Heusden gekomen voor een feestelijke gezamenlijke dienst. Gevierd werd het 75-jarige jubileum van de lutherse gemeente in Eindhoven en het 100-jarige jubileum in Heerlen.

TEKST EN BEELD: MARTIN DE GROOT

De lutherse kerk in Vaals werd gebouwd in 1736 door Duitse protestanten, naar voorbeeld van de dom in het nabijgelegen Aken (Duitsland). Vanaf 1968 is het rijksmonument een museum en evenementenlocatie van Stichting De Kopermolen. Binnenin voelt het gebouw nog steeds als een kerk, met de preekstoel en het fraaie kerkorgel. De lutherse gemeente maakt zo nu en dan gebruik van het gebouw.

De dag begon met koffie, koek en een uitgebreide broodmaaltijd. De meeste gemeenteleden hadden een flinke tocht achter de rug om naar Vaals te komen. In de kerk in Vaals was een feestelijke maaltijd bereid.

Rinkelende ruiten

In de aansluitende viering gingen dominee Willem Boon en dominee Susanne Freytag voor. Beide waren voorheen predikanten van de gemeente geweest en voor velen was hun aanwezigheid een warm weerzien. Het gezamenlijke zingen in de overvolle kerk liet de ruiten rinkelen. Voor deze bijzondere gelegenheid was de volledige cantorij van de Protestantse Gemeente Parkstad overgekomen. In dit koor zingen overigens ook een aantal lutheranen mee. De dirigent, organist Ruud Post van de lutherse gemeente, was helaas door ziekte verhinderd.

Een bijzondere doop

Ontroerend was de doop van de kleine Noa, voluit Noa Naftal Tuyoleni Nhinda Dijkman, zoon van Martha Meameno Nhinda en Robert-Jan Dijkman. De moeder van Martha was helemaal uit Namibië overgekomen om bij de dienst aanwezig te kunnen zijn. Het jochie vond het allemaal heel interessant en bleef tijdens de doop ontspannen in het rond kijken.

Limburgse vlaai, lutherbier en katharinabock

Na de viering was er een hapje en een drankje, maar vooral was er een keur van echte Limburgse vlaaien. Veel mensen maakten aansluitend een rondwandeling door het oude deel van Vaals. Aan het einde van de middag was er tot besluit nog een korte vesper, waarna de meeste mensen aanstalten maakten om te vertrekken. Juist op dat moment arriveerde ds. Andreas Wöhle in Lutherkostuum met Joren Reichel in de lutherse bierbus voor het afleveren van lutherbier en katharinabock voor de regio Zuid-Nederland. IJverig werd de voorraad overgeladen in de auto's van gemeenteleden die het meenamen naar de verschillende kernen.

Kralenrijgers en zeevaarders

Hij stapte in de boot en zijn leerlingen volgden Hem. Plotseling begon het meer enorm te kolken, zodat de boot bijna door de golven werd verzwolgen. Maar Jezus sliep (Matteüs 8: 23, 24)

TEKST: MARGO JONKER, president van de Evangelisch-Lutherse Synode

Als je in dat schip zat, met storm op zee – waar zou jouw plek dan zijn? Op de achterplecht, aan het roer, aan de touwen, verschrikt kijkend of verwoed helpend? Of zou je slapen in het vooronder? Geniet je van de ruige tocht, of is je hart klein?

Deel van een geheel

Het is fijn als er balans is tussen deel zijn van het geheel en tegelijkertijd aangesproken worden als persoon. Ik ben deel van een familie, maar ook een eigen persoon. De samenleving is de plek waar ik leef en mijn rol heb, geen mens kan zonder die verbanden. Tegelijkertijd ga ik mijn eigen weg, kies ik wat past bij mij, voor zover ik te kiezen heb. Anderen doen evenzo. Ik ben deel van een kerkelijke gemeenschap, een groep mensen die samen optrekt door het leven. Pelgrims. Of zeevaarders – in stormachtige tijden. In de kerk sta ik in een traditie die door de eeuwen heen is gevormd, geïnspireerd door God en het geloof, met woorden, liederen en gebeden. Een groot verband. Velen zijn daarvan deel, met wie ik samen zoek naar kerk-zijn in deze tijd.

Ikzelf en de ander

Een groter verband is waardevol voor die zoektocht. Waar de een kan sturen, kan de ander hozen en weer een ander de koers behouden. Tegelijkertijd gaat het in de kerk ook om wie ik ben en wie de ander is. Je eigen plek in het

geheel van de kerk. En hoe je daarin wordt gekend door God. Ieder eigent zich op eigen wijze het Woord toe. Ieder staat zelf voor God.

'Voor jou'

In de viering, bij het heilig avondmaal, is het moment dat brood en wijn aangereikt worden. Iedereen staat in de kring – zo gaat het Zwolle. Bij het aanreiken klinkt: 'voor jou'. Vele mensen hebben hun voetstappen in de kerk en haar traditie gezet.

Christus in de storm op het meer van Galilea, Rembrandt van Rijn (1633).

Maar op dat moment, bij het avondmaal, wordt ieder mens persoonlijk aangesproken. Lichaam van Christus voor jou – de mens van God is er voor ieder mens. Die nabijheid ontvangen gaat met jouw open hand en hart.

Een ketting van vele kralen

Binnen het geheel wordt ieder gezien, ontvangt ieder persoonlijk. Ieder mens is in haar eigenheid van waarde. Ieder mens in zijn geloof. Zoals een ketting gevormd wordt door vele kralen en iedere kraal ertoe doet voor het geheel.

De kerk en de wereld

In de wereld razen ontwrichtende oorlogen. Dichterbij is er tweespalt tussen groepen mensen. Soms met angst en woede tot gevolg. Van dat wereldgebeuren zijn wij deel. In die wereld staat de kerk. De plaats waar wij mensen leven. Daarin is het van belang om handen en harten te openen. En passende taken dragen. Aan de touwen hangend, of de achterplecht bemensend. Dan is het leven niet langer onpersoonlijk, maar wordt het bemensd. Het geeft de mogelijkheid dat de een de ander in de ogen kijkt, de hand schudt, en weet dat die ander ook mens is. Om zo in het grote geheel van de wereld de menselijkheid in het oog te houden. Met alles wat daarvoor nodig is – barmhartigheid, vrede, liefde, vergeving.

Het slapen van Jezus in de boot lees ik zo, dat Hij vol vertrouwen het schip der kerk aan mensen toevertrouwt. En dat dit moed en hoop geeft om te blijven werken in en aan die kerk én aan de wereld. Met onze harten en handen, met onze twijfel en ons vertrouwen. En met ons geloof.

Ora et labora – bid en werk

Onderweg in luthers Estland

De lutherse kerken die ik in Estland bezoek zijn bijna allemaal heel oud. In vrijwel elk dorp is een kerk te vinden, soms mooi gerestaureerd, soms deels in verval. Het valt ook niet mee om zo'n oude kerk te onderhouden. En toch doet iedereen zijn best om er iets van te maken. Hetzelfde geldt voor het gemeentelven. De Sovjettijd heeft de Lutherse Kerk geen goed gedaan, maar overal zijn hardwerkende dominees en gemeenteleden te vinden die vanuit geloof, hoop en liefde werken.

TEKST EN BEELD: RIANNE VEENSTRA, justitiepredikant

Er zijn een aantal bijzondere initiatieven ontstaan. De nasleep van de Sovjettijd heeft in zekere zin ook creatieve en inspirerende krachten losgemaakt. Een predikant die ik bezoek vertelt over de jaren negentig, toen hij als beginnend predikant in een stadsgemeente werkte. Over hoe er ongelooflijk veel mensen, jong en oud, alcoholverslaafd waren. Hoe grote groepen jongeren op straat sliepen omdat hun familie geen huis had of geen mogelijkheid om voor de kinderen te zorgen. En hoe hij toen als predikant maar gewoon begon de deuren van de kerk open te zetten en de jongeren in de kerk liet slapen. Hij werkte er vele jaren samen met zijn vrouw en bouwde er een centrum van begeleiding om de jongeren heen op.

Conviviality: in verbondenheid

Diezelfde dominee werkt nu in een ander deel van de stad, waar eerst geen kerk was. Dankzij de goede gaven van een Amerikaanse dame, die in Estland geboren was, kon er een kerk gebouwd worden. Die kerk is nu niet zomaar een kerk. Er is ruimte voor een bibliotheek, een dansschool, een gastenhuus en wat al niet meer. Hij introduceert het voor mij nieuwe concept *conviviality* van de Lutherse Wereldfederatie, vrij vertaald: samen leven. Kerkelijk leven is nooit op jezelf leven, kerkelijk leven is altijd leven in verbondenheid met anderen. Leven in verbondenheid met de maatschappij om je heen.

Een gemeenschap komt tot bloei

Dat brengt ook de gemeente van Harju-Risti in de praktijk, met haar voorganger (en docente diaconaat) Annika Laats. In een klein dorp 'in the middle of nowhere' is een groeiende gemeente ontstaan waar mensen vanuit het hele land naar toe komen. Gastvrijheid staat er hoog in het vaandel, liefde voor wie zich in de marge van de samenleving bevindt ook. Toen in 2015 de Syriërs op de vlucht sloegen, en een aantal daarvan ook in Estland terecht kwam, stelde deze gemeente als enige een woning ter beschikking om een gezin in op te vangen. De dorpingen verklaarden Annika voor gek, anderen ook, maar er waren ook mensen die juist vanwege dit initiatief hun hulp aanboden en zeiden "Wij zijn atheïst, maar we vinden dit een goede zaak, dus

wij willen helpen." Inmiddels zijn de voormalige atheïsten waardevolle leden van de kerkelijke gemeente geworden.

Een andere keuze is de open steun van Annika en haar gemeente voor de LHBTQ-gemeenschap in Estland. Ze is meerdere malen in de media verschenen om haar steun kracht bij te zetten en dat werd haar niet altijd in dank afgenomen – ook niet in kerkelijke kring. Maar het heeft ook de bekendheid van de gemeente van Harju-Risti vergroot. Meerdere keren per jaar biedt ze nu een cursus om kennis te maken met het geloof aan waardoor mensen toetreden tot de gemeente. Ze is ervan overtuigd dat ze in de Estse samenleving, die het liefst zwijgt over homoseksualiteit, juist voor de LHBTQ-gemeenschap moet opkomen.

Een oud recept

Ik ben steeds weer onder de indruk van die dominees en hun gemeenteleden die bidden en gewoon het goede doen dat op hun pad komt. *Ora et labora*: bid en werk. Het is een oud recept, maar het werkt nog steeds.

Europese kerken ontmoeten elkaar in Riga

Op de LWF European Church Leadership Consultation

Begin oktober kwamen afgevaardigden uit alle lutherse kerken van Europa bij elkaar in Riga voor de European Church Leadership Consultation van de Lutherse Wereldfederatie. Van IJsland tot Georgië, van Noorwegen tot Italië. Vanuit Nederland namen de synodeleden ds. Margo Jonker, ds. Susanne Freytag en Helen Nagelhout deel.

TEKST: MARGO JONKER, SUSANNE FREYTAG EN HELEN NAGELHOUT – BEELD: LWF/ALBIN HILLERT

Letland ligt niet veel verder weg dan Spanje. Maar erheen vliegend voel je dat je de Russische grens nadert. De spanning aan die grens is in het alledaagse leven nog niet heel zichtbaar. Toch blijkt in de gesprekken dat mensen er voortdurend mee bezig zijn – de bewapening, de dienstplicht, de nieuwsberichten over Russische droneaanvallen.

Leven vanuit hoop

De kerken kwamen samen onder het thema ‘hoop belichamen’. Het thema was geïnspireerd door 1 Petrus 1:3. ‘Geprezen zij de God en Vader van onze Heer Jezus Christus: in zijn grote barmhartigheid heeft Hij ons door de opstanding van Jezus Christus uit de dood opnieuw geboren doen worden en ons zo levende hoop gegeven.’

Meer dan een vergadering

Zo’n bijeenkomst van de Lutherse Wereldfederatie is veel meer dan een conferentie. Het is een bijeenkomst waar de lutherse kerken elkaar in al hun verscheidenheid ontmoeten. Er was daarom voor gekozen om de bijeenkomst niet digitaal te organiseren. Een gezamenlijke avondmaalsviering, een feestelijke maaltijd met oecumenische gasten, academische en theologische verdieping, groepsgesprekken, gezamenlijk zingen en het bezoeken van een plaatselijke gemeente, dat alles en nog veel meer stond op het programma. De Lutherse Wereldfederatie brengt ons als lutherse kerken over land- en kerkgrenzen heen bijeen. Dat er ook onderlinge verschillen zijn hebben we daar overigens ook mogen ervaren.

Hoop belichamen

‘Embodying Hope, making the Difference’ of wel: hoe de hoop handen en voeten krijgt en we een verschil kunnen maken. Hoop is de kracht die zich niet neerlegt bij hoe het nu is. Onze hoop vormt zich in contrast tot de situatie waarin we ons bevinden. Hoe kunnen we in onze tijd als kerken die hoop belichamen, was de vraag die we ons stelden. Zo hoorden we dat catechisanten in Zweden weinig hoop hebben en pessimistisch zijn over de toekomst. Vanuit Oekraïne vernamen we wat men daar tijdens zondagsschool leerde, dat onze hoop en redding in Jezus alleen is, in een situatie waarin veel mensen familie en kennissen hebben verloren.

De algemeen secretaris van de Lutherse Wereldfederatie, ds. Anne Burghardt, zelf afkomstig uit Estland, reflecteerde op de verschillende betekenissen van hoop. Zij legde de nadruk op de blijvende hoop die te vinden is in Gods Woord, geworteld in de ‘theologie van de incarnatie’. Hoop belichamen als kerk en als gelovigen betekent dat we in ons handelen en spreken zichtbaar teken zijn van het Woord van God. Dat zijn we in onze eigen uiteenlopende contexten, we doen dit persoonlijk én gezamenlijk met anderen. Zo laten we onze profetische stem horen en dragen we zorg voor de aarde en al haar leven. Wat we preken zal zoveel mogelijk ook in onze daden tot uitdrukking moeten komen.

Verbonden geloof

Soms zien mensen geloof als iets individueels; ‘mijn God’ en ‘mijn Jezus’. En hoewel geloof altijd persoonlijk is, is het nooit individueel. Het geloof is altijd verbonden met anderen, we zeggen immers ook ‘onze Vader’. In een tijd waarin de rechten van vrouwen opnieuw ter discussie worden gesteld, staan we als kerkfamilie krachtig achter het standpunt dat vrouwen en mannen de gelijke waardigheid toekomt en zij gelijke kansen verdienen. Zo verwoordde Burghardt het standpunt van de Lutherse Wereldfederatie.

Hoop onderzoeken

Aivita Putniņa, antropoloog aan de Universiteit van Letland in Riga, hield de hoofdlezing van de conferentie. Vanuit de antropologie nam ze ons mee in hoe mensen hoop tot uitdrukking brengen. Ze liet daarbij een indrukwekkende documentaire zien. We zagen hoe een dominee in het bijzijn van de gemeente een vrouwelijke predikante formeel het recht van ordinatie ontnam, haar recht om predikant te zijn in de lutherse kerk van Letland. Dit was het gevolg van een door de Letse synode rechtmatig genomen besluit om vrouwen niet langer te ordineren.

In haar onderzoek was Putniņa opgevallen hoe lijdzaam de vrouwen dit ondergingen. Bij het verwerken van haar interviews zag ze dat zij vanuit hun geloof kozen voor een houding van geweldloosheid als antwoord op het institutionele geweld van de kerk. Putniņa besloot met de opmerking dat antropologen onderzoeken hoe mensen zich de wereld voorstellen. Theologen daarentegen spreken over het geloof in een leven dat anders is dan ons huidige bestaan. Dit zet mensen aan tot verandering, iets wat antropologen niet kunnen bewerkstelligen.

Het was weliswaar geen onderwerp op de agenda, toch speelde het besluit van de lutherse kerk in Letland om de ordinatie van vrouwen in 2016 weer af te schaffen op de achtergrond wel degelijk mee. Dat dit terug was gedraaid in een kerk waar vrouwen voorheen wel predikant konden zijn maakte veel los. Juist in een tijd waarin steeds meer stemmen oproepen om terug te keren naar 'traditionele waarden', waarmee ook wordt bedoeld 'vrouwen terug naar het aanrecht'.

Twee gastkerken

De bijeenkomst in Riga nodigde uit om mee te kijken in de lutherse kerken van Letland. Dat zijn er twee, de Lutherse Kerk van Letland en de Lutherse Kerk Letland Wereldwijd. Beide kerken proberen aansluiting te vinden bij een bevolking die gedurende de Sovjettijd vrijwel geen mogelijkheid had om het geloof openlijk te leven of gezamenlijk te doordenken. Tegenwoordig doen ze dat op verschillende manieren. De positie van vrouwen in de kerk vormt daarbij een punt van ernstige tweedracht.

Ontmoeting

Het is belangrijk om elkaar te ontmoeten, ook in de huidige tijd. In de context van de oorlog in Oekraïne en het conflict in Israël en Gaza, maar ook wanneer er dichterbij wordt gesproken over de ordinatie van vrouwen – juist dan is het van belang om elkaar te blijven ontmoeten. Die ontmoeting doet je groeien. In de woorden van Burghardt: 'Het getuigenis van de Lutherse Wereldfederatie kan dienen als een voorbeeld van hoe men zijn eigen identiteit kan behouden terwijl men openstaat voor anderen.'

De kracht van geloof in Oekraïne

Margo Jonker sprak met twee afgevaardigden uit de lutherse kerk in Oekraïne. Zij waren afkomstig uit de stad Charkiv in het oosten van het land, het front van de oorlog aan de rand van Europa. Twee mensen die hoopvol keken naar hun kerk, hun stad en hun thuisland: "Wij houden van deze stad, en wij blijven daar. Als er iets kapot wordt gemaakt dan wordt het onmiddellijk hersteld. En overal worden bloemen opgehangen om de stad levendig te houden." De kerk werkt daar hard aan mee. Hun geloof vormt een bron van moed en kracht om hoop te houden in tijden van oorlog en geweld. Het is aangrijpend om te weten dat deze mensen na de conferentie weer terugkeren naar die oorlog.

Parijs: een stad van vrede?

Rachel Wardenaar bezocht de jongerenbijeenkomst van de Lutherse Wereldfederatie

Afgelopen herfst vond de Europese jeugdbijeenkomst van de Lutherse Wereldfederatie plaats in Parijs. 60 jongeren afgevaardigd uit verschillende kerken kwamen samen onder het thema *Promises of Peace*. Vanuit Nederland nam synodelid Rachel Wardenaar deel aan de bijeenkomst. Hieronder deelt zij haar ervaringen.

TEKST: RACHEL WARDENAAR - BEELD: LWF/ALBIN HILLERT

Het was niet de eerste keer dat ik naar een bijeenkomst van de Lutherse Wereldfederatie ging, maar wel de eerste keer met de jongerengemeenschap uit heel Europa. Op 30 september, op een regenachtige middag, druppelden jongeren (18-30 jaar) uit de meeste Europese binnen. Het was voor mij een bijzondere dag, want het was ook mijn verjaardag. Nog diezelfde avond werd er voor mij gezongen en ik ging een hele bijzondere internationale week tegemoet. Ik ontmoette veel jongeren van mijn leeftijd, die grotendeels hetzelfde in het geloof staan als ik. De meeste deelnemers kwamen zoals meestal uit de Duitse lidkerken. Met een groepje Duitse meiden en met de Finse zeemansbisschop uit Rotterdam had ik meteen bij aankomst al een levendig gesprek.

Op z'n Frans

We begonnen met een openingsdienst en introductiespellen. Na wat inleidende woorden op het programma, volgde 's avonds het diner. Dit was het gezelligste en meest saamhorige moment van de bijeenkomst. Op z'n Frans waren alle lunches en diners warm, met minstens drie gangen, en

voorzien van voldoende wijn. We aten en sliepen in een klooster, modern gebouwd, maar wel wat koud in de nacht. In onze programmaruimte verzamelden we na het eten voor de slotviering van de dag. Later schilderden we nog onze evenementenshirts. Want ja, allemaal gingen we naar huis met een mooi gekleurd shirt.

Vrede ontdekken in jezelf

Alle kennismaking gehad, spraken we de volgende dag over vrede, het overkoepelende thema van de bijeenkomst. Op deze eerste dag ging het daarbij over innerlijke vrede en het welzijn in onszelf. Hoe kunnen we in tijden van lijden en oorlog voor velen nog wel de vrede in onszelf bewaren? Dat bleek een moeilijke vraag. Veel jongeren ervoeren die vraag zelfs als een soort luxeprobleem. Want hoezo innerlijke vrede als je überhaupt maar moet zien te overleven? We namen de tijd om in onszelf te ontdekken wat het voor ons betekent. Tijdens een meditatieve wandeling, in groepsgesprekken en tijdens workshops, bijvoorbeeld rondom het thema mentale gezondheid.

Vrede in de gemeenschap

De tweede dag zochten we naar vrede in onze eigen gemeenschappen, zowel sociaal als kerkelijk. Ik leerde hier tot mijn verbazing dat de kleinere en grote conflicten die we in Nederlandse kerken ervaren ook in de rest van Europa absoluut niet vreemd zijn.

Vrede zoeken in de wereld

De derde dag was voor mij – en de meeste anderen – de moeilijkste en

meest indrukwekkende dag. We spraken over vrede in de wereld. We hoorden verhalen van een Palestijnse studente en over de voormalige DDR-tijd. Het stemde menigeen verdrietig en we voelden een loodzware verantwoordelijkheid op onze schouders drukken, vooral vanuit de Europese context, die in het verleden en soms nog steeds verantwoordelijk is zoveel ellende in de rest van de wereld.

Ik ging daardoor niet alleen met een blij en verbonden, maar ook met een somber gevoel weg toen ik in de trein stapte die avond. Een Belgische meneer naast me die een gesprekje aanknoopte, moest noodgedwongen de taak van praatpaal op zich nemen. Ik kon niet voor me houden hoe ik die laatste dag had ervaren en hoe aangesproken ik me voelde op mijn geschiedenis.

Vrede in verbondenheid

Eenmaal thuis kon ik gelukkig ook weer voelen hoe verbonden ik was geweest met jongeren uit zo veel landen. Ik kon me weer herinneren hoe we samen muziek hadden gemaakt, gelachen, gegeten, en soms ook gehuild. Voor mij was het een verrijkende en verbindende ervaring, die zowel leerzaam als hartverwarmend was.

Lees ook de berichtgeving van de Lutherse Wereldfederatie op lutheranworld.org/news en bekijk het fotoalbum op [flickr.com/photos/lutheranworld/](https://www.flickr.com/photos/lutheranworld/).

31 augustus: Feestelijke intrededienst Erwin de Fouw

TEKST: BEA DE BOER, voorzitter kerkenraad Evangelisch-Lutherse Gemeente Ede

Liturgie voorbereiden, welke predikanten willen participeren, gastenlijst samenstellen, hapjes en drinken inkopen, partytenten buiten voor evt. regenbuien regelen, extra poetsen, bloemetjes voor op de tafels, keuken- en cateringploeg, speech schrijven ...

Heel veel werk dat met veel enthousiasme door heel veel gemeenteleden wordt opgepakt en uitgevoerd! Met die saamhorigheid kunnen we trots onze nieuwe predikant welkom heten!

Wat een mooie en feestelijke intrededienst was het: een volle kerk, twee organisten, de cantorij met daarachter (ze

mogen best gezien worden!) de jongerenkerkschola. Veel gasten, een volle kerkenraadsbank en naast ds. Margo Jonker, de nieuwe president van onze synode en degene die Erwin inleidde, drie predikanten die ook een zegen over Erwin uitspraken: ds. Helena Nieminen, ds. Chica van Dam, en ds. Willy Metzger, de nieuwe vicepresident van onze synode.

We hebben als gemeente volmondig "ja, dat willen wij van harte" geantwoord op de vraag of wij Erwin de Fouw als herder en leraar in ons midden ontvangen en hooghouden in zijn ambt.

Met het Woord, het leven en het licht tegen de duisternis in

'In het begin was het Woord, het Woord was bij God en het Woord was God. Het was in het begin bij God. Alles is erdoor ontstaan, zonder het Woord is niets ontstaan van wat bestaat. In het Woord was leven en het leven was het licht voor de mensen. Het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet in haar macht gekregen.'
(Johannes 1: 1-5)

TEKST: ERWIN DE FOUW, predikant van de lutherse gemeente Ede

Oekraïne, Gaza, Sudan. Alle oorlogen en conflicten in de wereld van vandaag brengen zoveel duisternis in de wereld, dat je bijna zou denken dat de wereld duisternis is.

Duisternis alom

Ook de evangelist Johannes zag overal duisternis om zich heen. Terwijl de wereld toen nog niet overbevolkt was. Hooguit 600 miljoen mensen in plaats van onze meer dan 8 miljard. Hij had ook nog niet zo'n weet van wat er aan de andere kant van de wereld allemaal mis was, zoals wij. Maar wezenlijk was het niet anders. Ook in Johannes' tijd waren er oorlogen en geruchten van oorlogen. De *Par Romana*, de Romeinse vrede, was tot de tanden bewapend. En de kwaliteit van je leven hing ervan af tot welke bevolkingsgroep je in dat Romeinse Rijk behoorde. Net zoals in de wereld van nu. Slechts weinig mensen kennen de betrekkelijke rust, voorspoed en vrede van West-Europa sinds 1945. En zelfs hier nadert de dreiging en bereiden we ons voor op wat kan komen. Duisternis alom.

Woord, leven en licht

Maar dat de realiteit er zo uitziet, wil niet zeggen dat de wereld ten diepste zo is of zou moeten zijn. Johannes wijst

ons op wat God tegen al dat duister inbrengt: Woord, leven en licht. Dát is waar de wereld vandaan komt en waar zij weer naartoe gaat. Wij mogen ons daardoor laten bemoedigen en leiden. Ook al zou je het vrezen, uiteindelijk slokt al het donker het licht van God niet op. We mogen geloven dat Gods licht sterker is dan alle duisternis. De toekomst is aan het licht.

Blijde boodschap

Daartoe kwam Hij, die het Woord zelf is, en ook het leven dat het licht is voor de mensen in de wereld. Wat Johannes hier schrijft is van heel zijn blijde boodschap nog maar het begin, het voorwoord. Te midden van alle duisternis zijn wij mensen van de hoop, die geroepen zijn van het licht te getuigen. En zo zingen wij:

*'Het eeuwig licht staat aan 't begin,
neemt de hele wereld in.
Al is de nacht ook nog zo dicht,
het maakt ons kinderen van het licht.
Kyrieleis.'*

(Lied 470, vers 4. Tekst: Maarten Luther, vertaling: Jan Willem Schulte Nordholt, melodie: Wittenberg 1524)

'Een dag zonder bier is een dag zonder plezier'

Onderweg in het land met Lutherbier en Katharinabock

Zo zei Maarten Luther, vermoedelijk. 500 jaar geleden trouwden hij en Katharina von Bora. Reden voor allerlei festiviteiten op Hervormingsdag. Aldus brouwde dominee Andreas Wöhle hun unieke karakters tot een Lutherbier en een Katharinabock.

Hoe zou een bier vandaag de dag moeten smaken om de spiritualiteit en persoonlijkheid van beiden te verbeelden? Dat was de vraag die Andreas Wöhle zich stelde. Een spannende onderneming, want authentieke laatmiddeleeuwse bierrecepten zouden een product opleveren dat we vandaag de dag zeker niet meer lekker zouden vinden. Hij ging daarom op zoek naar de unieke eigenschappen en bijzonderheden in het markante karakter van beiden. Zo ontstonden twee bijzondere bieren van zalige allure met een uniek verhaal.

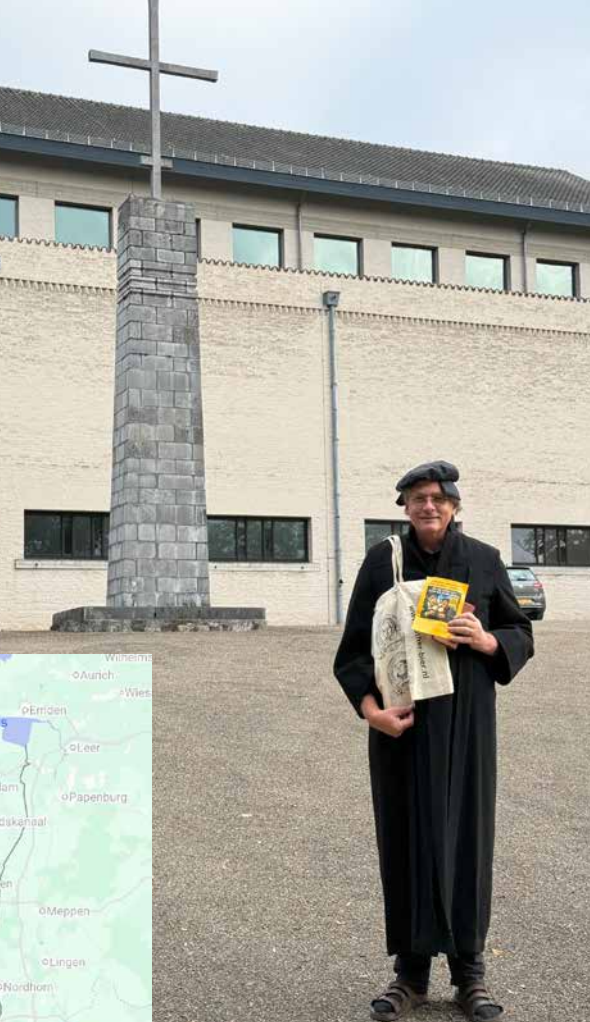
Het Lutherbier (6% alcohol), kreeg naast een noeste en volmondige smaak met interessante noten een lichte zeem van appel, in herinnering aan het zo vaak aan hem toegeschreven gezegde: 'Als morgen de wereld zou vergaan zou ik vandaag nog een appelboompje planten ...'

De Katharinabock (8%) vertoont een zekere 'bokkigheid', robuust en vol van karakter met aangenaam bittere noten. Gekscherend noemde Luther haar soms 'meneer Kaatje' (*Herr Käthe*). In hun huize was zij het overigens die verantwoordelijk was voor het brouwen van het bier. Een aanwijzing over haar smaak vinden we in een brief van Luther aan zijn vriend Johannes Agricola uit 1527, waarin hij schrijft: 'als we elkaar de volgende keer weer zien, neem dan toch wat van die lekkere elsbessen mee, want Katharina eet ze gulzig op ...' Een klein rood besje, dat in de late middeleeuwen wijdverbreid was in Europa, maar tegenwoordig grotendeels in de vergetelheid geraakt. Het verleent de Katharinabock een fris-fruitige afdronk.

Er valt nog veel meer te vertellen over Katharina, Luther en het bier. Maar ... proeft u dat vooral zelf! Eenmaal geleverd in Amsterdam, moest het bier verdeeld worden over het hele land. Opdat alle lutheranen ervan zouden genieten. De Nationale Orde van Bierwaarden werd in het leven geroepen, met leden in alle windstreken van ons land. Vele handen hielpen bij het overladen van de voorraad. Niet lang daarna trok Andreas Wöhle zijn Luthertoga aan en ging in alle vroegte op pad met chauffeur Joren Reichel. Het werd een lange tocht dwars het land langs vele lutherse vierplaatsen – in twee dagen van Amsterdam naar Groningen, Vaals en weer terug.

Zelf proeven, zomaar na een zondagsdienst of bij andere gelegenheid? Lutherbier en Katharinabock zijn verkrijgbaar via luther-bier.nl (ophalen in een plaatselijke lutherse gemeente). Wist u dat er ook cadeaueverpakkingen beschikbaar zijn? Vier overheerlijke flesjes bier met twee glazen, bierviltjes, elsbesjes en een tasje.

Een nieuwe lutherse synode

De taakgroep *Identiteit en Inhoud*

In juli 2025 trad een nieuwe lutherse synode aan. 18 nieuwe synodeleden zijn inmiddels volop aan de slag – in een nieuwe bestuursstructuur met taakgroepen. Wie zijn zij? Wat motiveert hen en hoe zien zij hun taak in de synode en de toekomst van het lutherse? Deze keer aan het woord: de taakgroep *Identiteit en Inhoud*.

TEKST: ALMA EVENHUIS EN JOREN REICHEL

andere wegen bewandelen. De lutherse theologie is daarin van grote waarde. Maar dat houdt wellicht ook in dat er over 10 jaar weer een nieuw plan geschreven zal moeten worden. De betrokkenheid bij *Duurzaam Luthers* zal vooral van onderop moet komen. Rachel benadrukt daarom het belang van goede gemeentecontacten. In de nieuwe bestuursstructuur van de synode is daarvoor een aparte taakgroep in het leven is geroepen.

gronden uitdrukking kan geven aan het geloof en de lutherse traditie. Hij pleit voor het vertrouwen in (kleine) gemeenten en voor het openstellen van contact met andere gemeenten van de Protestantse Kerk, zonder de lutherse eigenheid te verloochenen of blind te staren op krimp. Philipp Jäger wil niet alleen lid zijn van de synode maar vooral ook iets dóen voor de lutherse traditie in Nederland. Praktisch en betrokken.

Rachel Wardenaar

Is recentelijk afgestudeerd voor de master gemeentepredikant aan de Protestantse Theologische Universiteit en beroepbaar. Eerder was zij al betrokken als synodelid in de vorige termijn. Met die ervaring wil zij nu verder haar steentje bijdragen, onder meer als afgevaardigde naar de generale synode van de Protestantse Kerk en in internationale contacten. Rachel zegt zelf het belang van goede vorming van predikanten te hebben ondervonden. Het zwaartepunt van haar betrokkenheid in de taakgroep gaat daarom uit naar publieke en academische vorming. Zo was zij eerder al betrokken bij gesprekken hierover met de PThU, onder meer als lid van een sollicitatiecommissie. De weg die met *Duurzaam Luthers* is ingeslagen ziet Rachel Wardenaar positief. Die bevat volgens haar een balans tussen traditie en het zoeken naar vernieuwende taal en vormen. Maar, zo stelt zij, het is voor predikanten tegenwoordig lastig om nieuwe groepen aan te spreken en mensen te bereiken. De kerk zal daarom in de komende jaren niet alleen kleiner worden maar ook

Philipp Jäger

Werkt als jurist bij een groot energiebedrijf in Groningen. In de lutherse gemeente aldaar is hij betrokken als ouderling-kerkrentmeester, waarbij hij zijn juridische kennis kan inzetten in de zorg voor de gemeentelijke financiën. Philipp ziet de toename en gevolgen van ontkerkelijking en vergrijzing, maar stelt dat de Groningse gemeente relatief goed door een moeilijke periode is gekomen, ondanks de grote uitdagingen. Hij ervaart zijn gemeente als een warme en open gemeenschap waar hij samen met mensen van verschillende achter-

Rien Sprong

Is vroeg-gepensioneerd maatschappelijk werker, gestalttherapeut en diaconaal werker. Hij ziet een brug tussen zijn voormalige werkveld – ook in de kerk – en het werk in de synode. Vanuit zijn bestuurlijke ervaring in de Haagse Jeugdraad en kerkenraad wil hij bijdragen aan een toekomst voor de lutherse traditie. Rien wil zich inzetten om de lutherse kernen helpen zichtbaar, hoorbaar en voelbaar aanwezig te zijn en het lutherse blijvend vorm te geven. Daar hoort ook bij: de lastige vragen stellen over wat mogelijk is. Niet alleen terugdenken aan hoe ‘mooi

alles vroeger was', maar stilstaan bij het nu en omarmen wat wél kan. Nu de synode in een nieuwe fase van *Duurzaam Luthers* verkeert, wil hij een bijdrage leveren aan het borgen van de lutherse traditie in het geheel van de Protestantse Kerk. Dat motiveerde hem om zich te kandideren voor het synodewerk. Naast zijn deelname in de taakgroep *Identiteit en Inhoud* heeft hij ook zitting in de taakgroep *Gemeentecontacten*. In een krimpende kerk moeten we in gesprek blijven over onze levensvatbaarheid, zo vindt hij. Dat kan als herkenbare lutherse gemeente, maar ook als luthers deel van een bredere protestantse gemeente. Het lutherse gedachtegoed reikt volgens Rien Sprong verder dan de kerkmuziek en liturgie. Om dat te borgen en uit te dragen in de breedte van de kerk is daarom meer nodig. Lutheranen en calvinisten hebben nu eenmaal een andere aanvliegroute in hun verhouding tot God en de wereld, zowel theologisch als antropologisch. Daarin hoef je het niet steeds oneens met elkaar te zijn, maar kunnen de verschillen juist gebruikt worden om nader tot elkaar te komen.

Ds. Kersten Storch

Was werkzaam in de oecumenische breedte van de internationale lutherse gemeenschap tot zij in haar huidige functie betrokken raakte als predikant-geestelijk verzorger in de Wartburg (Utrecht). Kersten werkt graag op het snijvlak van oecumene en samenwerking in de brede zin van het woord. Hierin lag ook haar motivatie om zich te kandideren voor de synode. Zij ziet dat de lutherse theologie en traditie veel te bieden hebben voor het geheel van de kerk, ook voorbij

liturgie en kerkmuziek. Zoals bij het huidige gesprek over het ambt. Maar de inbreng van lutheranen moet breder: ook als het bijvoorbeeld gaat om actuele ethische vraagstukken, zoals het thema 'voltooid leven', is die inbreng gevraagd.

De internationale inbedding van lutheranen is volgens haar van grote waarde voor de kerk, juist als het gaat om het oecumenische gesprek. Die opent deuren, niet enkel in de richting van de Rooms-Katholieke Kerk, maar ook als het gaat om de nieuwere evangelicale en pinkstergemeenschappen.

Bezorgd is Kersten Storch om de vele conflicten in de lutherse gemeenschap. In een tijd waarin op zoveel plaatsen mensen lijnrecht tegenover elkaar staan is het broodnodig om een stap naar elkaar toe te zetten. Het vraagt moed om als gemeenschap dingen gezamenlijk op te pakken. Krachten te bundelen en elkaar te versterken voor het grotere geheel van de kerk, in plaats tegenstellingen creëren – dat is wat nu nodig is, aldus Kersten. Tegelijk erkent zij als geestelijk verzorger ook dat er een 'rouwproces' plaatsvindt. Dat kan pijn doen. Die pijn moet worden benoemd, in alle eerlijkheid en zonder angst om hierdoor verlamd te raken. Ook om er uiteindelijk op een hoopvolle manier gezamenlijk naar te kunnen handelen op weg naar de toekomst.

Ds. Willy Metzger

Is al zijn hele leven werkzaam als deeltijdpredikant, wat hij combineert met werkzaamheden als IT-consultant aan de Universiteit van Amsterdam. Hier volgde hij ook zijn opleiding tot predikant. Inmiddels is hij aangetreden

als vicepresident van de nieuwe synode, een ambt dat hij deelt met dominee Margo Jonker (president). Willy Metzger was eerder al betrokken bij de lutherse synode. Eerst als synodelid tijdens het Samen op Weg proces en later, tijdens de oprichting van de Protestantse Kerk, als plaatsvervangend lid. Ervaring heeft hij destijds onder meer opgedaan als lid van het College van de Visitatie. Vanuit zijn ruime ervaring wilde hij de verantwoordelijkheid van het synodewerk niet uit de weg gaan. Hij hecht waarde aan het zorgdragen voor de lutherse traditie en haar vierplaatsen, ook bestuurlijk. Daarbij beklemtoont hij: de synode komt geen enkele macht toe, enkel het gezag dat haar wordt toegekend. Willy Metzger wil de betrokkenheid bij het werk van de synode vergroten. De aanzet daartoe is geleverd met *Duurzaam Luthers* en de nieuwe bestuursstructuur. Dat zal nu verder vorm moeten krijgen door samenwerking, in alle kwetsbaarheid. Die moet van twee kanten komen – het vraagt ook iets van de gemeenten. Daar ligt uiteindelijk de beslissbevoegdheid. De synode kan enkel perspectieven aanreiken en zaadjes zaaien. Zelf wil hij dat laatste vooral doen 'met zijn poten in de modder'.

De Lutheran Summer School 2025

In Hanzestad Hamburg rondom het thema ecotheologie

Van 14–18 augustus vond de Lutheran Summer School 2025 plaats. Dit jaar was dat in Hamburg rondom het thema ecotheologie. Rachel Wardenaar was mee op reis en vertelt ons over haar belevenissen.

TEKST: RACHEL WARDENAAR – BEELD: KINGA ZELLER

We stapten allemaal vanaf verschillende plaatsen in Nederland op de bus. Onder de hoede van Henk de vrolijke buschauffeur reden we naar de Missionsakademie in Altona, een buitenwijk van Hamburg. Al in de bus werd het thema van de week aan de hand van een aantal opdrachten geïntroduceerd: ecotheologie. Kinga Zeller – associate professor Lutherana, die aan de PThU onderzoek doet naar dit onderwerp – lichtte de opdrachten toe. Thema's als de ecologische crisis, vervuiling, scheppingstheologie en hoe dat resoneert in ons – het gaf veel stof tot nadenken.

Een bijzondere tuin

Na een gezamenlijke maaltijd en avondviering, begon de volgende dag al vroeg met een aantal interessante lezingen die werden verzorgd door Kinga Zeller en de predikant van het oecumenisch centrum van de Nordkirche. We kregen een rondleiding door een bijzondere tuin in Hamburg, waar niet alleen voedsel wordt verbouwd maar ook ruimte is voor allerlei bloei, in de natuur maar ook op sociaal vlak. De tuin biedt een plek aan mensen die eenzaam of kwetsbaar zijn om met elkaar te delen en samen met anderen in de natuur te werken en elkaar te ontmoeten. Met name die plek inspireerde velen in de groep en hij was nadien nog regelmatig onderwerp van gesprek. Sommigen kregen dan ook onmiddellijk zin om zoiets in hun eigen plaats met hun lutherse gemeente op touw te zetten.

Samen eten, zingen en vieren

Diezelfde middag gingen we met een verdere opdracht naar een stille begraafplaats. Voor we later op de dag begonnen aan de avondmaaltijd, oefenden we nog wel eerst samen de liederen voor de komende vieringen. Dat deden we dagelijks onder leiding van Wieneke de Groot. Na het eten ging ds. Margo Jonker ons voor in een avondmaalsvesper en ook hierin stond het thema schepping centraal.

Christus en het klimaat

Op zaterdag begonnen we de dag weer met een aantal presentaties en workshops. 's Middags was er tijd om de binnenstad van Hamburg te verkennen. Dat was ook wel nodig om wat stoom af te blazen, vanwege de moeilijke discussies over schepping en onze kijk op de vraag of Christus al dan niet voorvechter was van het klimaat.

Na het zingen en de avondmaalsvesper was er – zoals elke avond weer – borreltijd, voor wie wilde.

Natuur en rust

Zondag bezochten we een plaatselijke lutherse kerk om samen de dienst bij te wonen. Dominee Willy Metzger deed hierin de voorbeden en deelnemer Bart Lip bespeelde het orgel. In de middag was er naast verdere gesprekken ook tijd voor een wandeling door de natuur of rust in de tuin van de academie. Na een mooie viering over Jona in de avond brak alweer de laatste avondborrel aan.

Voldaan naar huis

Op de laatste dag ontvingen we een reiszege van Dorothea Nagy en Kinga Zeller. Op de terugweg in de bus schreven we op een A4 wat we die week hadden geleerd. Maar we kwamen er ook achter: het is eigenlijk heel lastig om ecotheologie en het klimaatprobleem op één blad te vatten. Wel wist iedereen de gemeenschap, saamhorigheid en warmte in de groep van dit jaar te waarderen. De gezamenlijke vieringen hadden hieraan een prachtige omlijsting gegeven, ook op de dagen van moeilijke theologische gesprekken en vragen.

Het lied: blijdschap in advent

Lied 450

Het lied *Verblijd u in de Heer te allen tijd*, van dichter Willem Barnard en componist Frits Mehrrens, past bij uitstek bij zondag Gaudete.

TEKST: LUUK SCHUURMAN, cantor-organist Evangelisch-Lutherse Gemeente Zwolle

De naam Gaudete – verblijd u – is namelijk ontleend aan de woorden van de apostel Paulus in Filippenzen: ‘Laat de Heer uw vreugde blijven; ik zeg u nogmaals: wees altijd verheugd’ (Filippenzen 4:4). Eens in de drie jaar lezen we deze brief op zondag Gaudete. De perikoop (vers 4-7) wordt in lied 450 groten-deels gevolgd. De boodschap in zowel vertaling als lied is duidelijk: wees steeds blij, om de Heer.

Een wringende boodschap?

Als ik voor mezelf spreek, dan kan die oproep soms wringen. Ik kan me momenten met deze tekst herinneren waarin ik bar weinig motivatie had om ‘blij’ te zijn. Bovendien kan ik me niet voorstellen dat ik daarin de enige ben – zowel letterlijk als figuurlijk. Ook het vervolg van het lied kan wrang voelen als het leven even niet loopt zoals je zou willen. Barnard dicht heel dapper: *‘wees niet bezorgd, maar bid en smee de Heer [...] want Hij brengt in uw ballingschap een keer.’* Dat kan soms zomaar gaan voelen als makkelijk roepen vanaf de zijlijn. En soms kunnen zulke *‘als je maar genoeg op God*

vertrouwt komt alles goed’-gedachten de wanhoop zelfs vergroten.

Te allen tijd ...

De meesten zullen begrijpen dat dit niet de plek is waar het lied ons wil hebben. Het is bovendien niet slechts bedoeld als een aanbeveling van ‘een stuurman aan wal’. Paulus schreef zijn tekst vanuit de gevangenis; en wie een beetje bekend is met de denkwereld van Barnard, leert hem ook niet altijd kennen als de optimistische flierefluiter. Toch hielden zowel Paulus als Barnard vast aan die oproep om te verblijden in de Heer. En dat niet alleen op zondag Gaudete, maar *te allen tijd* – ze sporen aan tot herhaling.

De ballingschap gekeerd

Een antwoord vinden we in de verbinding die Barnard in zijn lied maakt tussen de blijdschap en het geloof dat *‘de Heer zeer nabij is.’* In de Filippenzenbrief is dit een mededeling die niet direct volgt op het *‘verblijd u.’* Door deze verzen in adventstijd te combineren, koppelt Barnard de nabijheid van de Heer heel duidelijk

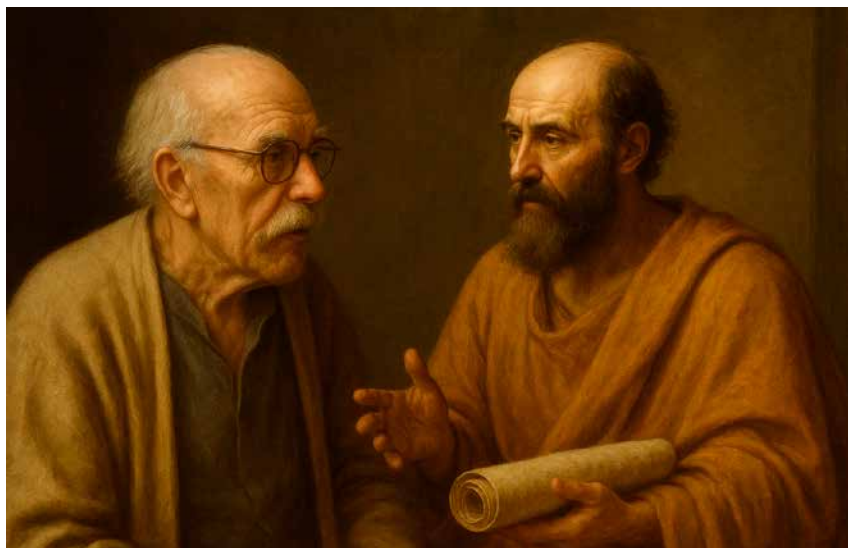
aan het naderende kerstfeest. Bovendien maakt hij nog een andere opvallende toevoeging ten opzichte van de Filippenzenbrief: er is vreugde, want God *‘brengt in uw ballingschap een keer.’* Dit is een citaat uit psalm 85 bij deze zondag. Bovendien gaat de vreugde uit van ‘de vrede die God geeft’. Ik vind het mooi hoe Barnard hier de vreugde, waar de epistellezing toe oproept, verbindt aan gebeurtenissen uit het verleden. Christus was niet alleen zeer nabij, maar Hij kwam met Kerst. De ballingschap van Israël werd daadwerkelijk gekeerd.

De belofte van Kerst

Tegelijk weet Barnard beide beloftes in het lied zo te verwerken, dat ze ook vandaag de dag iets te zeggen hebben. In de adventstijd verwachten we Christus niet alleen vanwege Kerst, maar ook omdat de wereld richting haar voltooiing gaat. In die richting wijst de brief in de eerste plaats. De toekomstverwachting op eeuwigheidszondag en in Advent zijn geen harde knip in het kerkelijk jaar, maar lopen eerder in elkaar over. Barnard houdt deze dubbele bodem vakkundig in stand.

Zing over blijdschap

Met die grote daden uit het verleden in gedachten én met de belofte dat eenmaal alles nieuw zal zijn, wordt het al iets makkelijker om te zingen over die blijdschap, zelfs in moeilijke tijden. Het kan zorgen van het moment relativeren, en wanneer het leven even wat minder is kan het extra bemoedigen. Of het vanaf de jubeltoppen van het leven, of vanuit een diep dal is; of je het voor jezelf, of voor een ander zingt: *‘Hij die uw harten in zijn hoede heeft is goed, is God. Gij moet in Hem geloven.’* Kort maar krachtig: verblijd u.

Willem Barnard en Paulus in gesprek (met dank aan kunstmatige intelligentie).

Jutten: vinden wat je niet zoekt

Thema van het Inspiratiefestival 2025 op Terschelling

Wat zoek je op het Inspiratiefestival? Inspiratie uit gedachten, liederen, meditatie, uitdagingen, rituelen en nieuwe wegen om te gaan voor jezelf als gelovige in deze wereld. Dit jaar ging het om ontvangen – want Jutten, dat is vinden wat je niet zoekt.

TEKST: CATHY VAN BEEK, met dank aan Margo Jonker

Het was dit jaar wat rustiger op het eiland. Wat het weer betreft tenminste, want twee jaar geleden maakte een oosterstorm het moeilijk om het eiland te bereiken. Dat ging dit keer makkelijker. Verder was het er druk genoeg, met toeristen natuurlijk, maar nu ook vooral met festivalgangers.

gesprekken over het klimaat en de Doop, over bidden en zingen, over de geloofsbelijdenis van Nicea en voorstellingen als *De zinzoker* en *The Bright Side of Life*. Al fietsend kwamen we elkaar weer tegen op weg naar een volgende activiteit, of op weg naar het strand om even uit te waaien. We herkenden elkaar aan de vlaggetjes van het Inspiratiefestival met 'Geloven in beweging'. En bewegen deden we volop.

De lutheranen hadden weer de beschikking over de Doopsgezinde Kerk, een sfeervol en goed onderkomen. Daar vonden de volgende activiteiten plaats:

- Zoek de wind – een zelfbouworgel (van Orgelkids) voor kinderen en volwassenen. Je hoorde hoe een orgel klonk uit onverwachte hoek.
- Zingend word je een echte jutter – 'Thee met noten', over wat liederen betekenen voor jou. Natuurlijk

Water, vuur, aarde, wind

Vanuit vier plekken in West-Terschelling kwamen de deelnemers op vrijdag al zingend naar de Westerkerk voor de openingsceremonie. De vier liederen over water, vuur, aarde en wind werden bij elkaar gebracht en in harmonie samen gezongen. Na de opening waaierden de deelnemers weer alle kanten op, ieder naar een van de vele activiteiten die werden aangeboden in het programma.

Geloven in beweging

Dat ging meestal op de fiets, naar Mitsland en Hoorn, naar strand en duinen, naar ET-10 of de Doopsgezinde Kerk. Voor yoga op het strand,

onder het genot van thee met heerlijkheden.

- Over Doop gesproken en gezongen – over doopgedachtenis en het gezongen doopgebed.
- Niet gezocht en toch gevonden – over het *Global Lutheran Songbook*, liederen zingen van dichtbij en ver weg.
- Gevonden lied – tafelgesprekken over liederen uit je eigen levensgeschiedenis, tijdens een gezamenlijke maaltijd.
- Je stem gevonden – een energieke zangworkshop voor kinderen.
- En er waren natuurlijk vieringen van vinden en ontvangen – metten en vespers met Avondmaal en een Juttenviering waarin veel gevonden kon worden, maar ook veel gegeven.

Een eigen plek om te delen

Het was fijn dat het kistorgel uit de lutherse kerk van Woerden was meegenomen naar het eiland, we het avondmaalsstel uit de lutherse kerk van Amsterdam konden gebruiken en het altaarkleed van Koen Taselaar uit het Luther Museum. Zo maakten we ons de plek eigen en konden we anderen kennis laten maken met de lutherse traditie. De traditie die zo waardevol voor ons is dat we die graag met anderen delen.

Worry worms

Bij dit alles hoorde ook een landelijke lutherse activiteit. Stuurden we twee jaar geleden nog vanuit het hele land flessen met de post naar Terschelling, nu waren dat doosjes. In verschillende lutherse gemeenten waren zo'n duizend daarvan geknutseld, versierd en gevuld met iets dat de maker van het doosje van betekenis vond. Steentjes uit Nieuw-Zeeland, een geborduurd kruisje, anker of hartje, zeepjes, teksten, engeltjes of *worry worms*. Iedereen kon zo'n doosjes meenemen uit een van de verlichte huisje op vier locaties verspreid over het eiland. Want het ging immers om 'vinden wat je niet zoekt', om wat je gegeven wordt ter inspiratie en verrassing.

Op zondagmorgen waren er drie slotvieringen in West-Terschelling, Mitsland en Hoorn met plaatselijke voorgangers. In de kerk in Hoorn ging het over de wonderbare spijziging en de twaalf manden die overbleven. Uit twaalf manden werd daar de overvloed van het eiland gedeeld: cranberry's, schelpen, wol, helmgras, aangespoeld spul, kastanjes en rozenbottels en natuurlijk brood en druiven en Woord en gebed.

Het was een waardevol inspiratie-weekend op het eiland Terschelling.

Duurzaam Luthers: dat wat al is duurzaam maken

Het project Duurzaam Luthers heeft als doel om 'het lutherse' meer zichtbaar te maken en te verankeren in de Protestantse Kerk. Dit project begon in 2023 en is inmiddels in de derde fase aanbeld. Nu gaat het erom het plan van aanpak dat in eerdere fases is opgesteld en al deels is uitgewerkt in zijn geheel vorm te geven door alle thema's onder te brengen binnen de Dienstenorganisatie, de lutherse synode en de plaatselijke gemeenten. Het doel is immers: dat wat al bereikt is duurzaam te maken.

TEKST: **ARIE BIJL**, projectleider Duurzaam Luthers, **MIRJAM NIEBOER**, beleidsmedewerker Dienstenorganisatie

Uiteenlopende werkvelden
Duurzaam Luthers omvat vele thema's en werkvelden. Zo wordt er gewerkt aan de bestuursstructuur van de lutherse synode, het ondersteunen van (lutherse) gemeenten en vierplaatsen, het ontwikkelen van perspectief voor het behoud van luthers erfgoed en vastgoed. Maar ook een betere positionering en verankering van de lutherse traditie, haar liturgie en kerkmuziek, binnen de Protestantse Kerk en interne en externe communicatie. En *last but not least* – een betere integratie van 'het lutherse' in de theologische opleidingen (WO en HBO) en de doorgaande leerlijn van predikanten en kerkelijk werkers. De ontwikkelingen op dit gebied komen in dit artikel nader aan bod.

Luthers aan de theologische opleidingen

In het huidige programma van de bachelor- en masteropleiding theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) is een aantal lutherse elementen te vinden. Er staat literatuur van lutherse theologen (onder andere Tillich, Bultmann, Bonhoeffer) op het lesprogramma en er zijn een aantal docenten die het lutherse gedachtegoed in hun lessen impliciet uitdragen. Meer van deze lutherse elementen worden niet expliciet als 'luthers' benoemd. Studenten herkennen en ervaren ze daarom niet altijd als zodanig.

Een curriculum te verrijken

Het zou daarom goed zijn om het lutherse aandeel in het curriculum aan te vullen en te verrijken. Ook in de HBO-opleidingen theologie is het lutherse gedachtegoed ondervertegenwoordigd. In het Luthers Predikantenconvent kwam dit thema onlangs aan de orde in de aanwezig-

heid van Klaas Bom, hoofd van het masterprogramma aan de PThU, en Kinga Zeller, associate professor lutherse theologie aan de PThU. De afdrank: het is belangrijk om het overleg met de PThU (en de HBO-opleidingen) hierover op diverse niveaus aan te gaan en te vervolgen.

Luthers, ook na de opleiding

Dat geldt ook voor de stages en het mentoraat. Zowel de HBO- als WO-opleidingen theologie bevatten diverse praktijkstages bij protestantse gemeenten. En na de studie krijgen alle beginnende predikanten en kerkelijk werkers een mentor toegewezen, een ervaren collega 'uit het veld'. Ook op dit gebied is er voor 'het lutherse' terrein te winnen. Met de stagecoördinatoren van de opleidingen en natuurlijk de lutherse gemeenten zelf kunnen er meer stageplekken op lutherse plaatsen worden gerealiseerd. Als meer lutherse predikanten betrokken zijn als mentor, komen ook meer beginnende predikanten en kerkelijk werkers in aanraking met de lutherse traditie en spiritualiteit.

De lutherse lijn doortrekken

Ten slotte is de 'doorgaande leerlijn' een belangrijk punt van aandacht: de primaire en permanente nascholing van predikanten en kerkelijk werkers. In overleg met Annemiek Boonstra, beleidsadviseur permanente educatie van de Protestantse Kerk en Jorien Holsappel, kennismakelaar van de PThU, wordt gekeken wat er op dit punt gerealiseerd kan worden in het Permanente Educatie (PE) aanbod. In het predikantenconvent is daarnaast het idee geopperd

om een 'eigen' lutherse PE-cursus aan te bieden. Al het voorgaande is erop gericht 'het lutherse' in de theologieopleidingen, stages en doorgaande leerlijn beter zichtbaar te maken en te verankeren.

Uit het Luthermuseum: 'This Lutheran Loves You'

Van zondebok tot zegen. Een tentoonstelling over lhbtqia+'ers in de lutherse kerk

Komende zomer viert Amsterdam de Wereldpride en het Luthermuseum zet de deuren wagenwijd open. We kijken terug én vooruit op de bijzondere geschiedenis van lhbtqia+-emancipatie binnen onze kerk – een verhaal van moed, strijd en uiteindelijk grenzeloze naastenliefde.

TEKST: LISANNE BOUMA, *diaconaal werker in luthers Amsterdam*

De lutherse kerk in Nederland kent een uniek verhaal als het gaat om inclusiviteit. Zij was een van de eerste kerken waar openlijk homoseksuele predikanten mochten dienen en waar het inzegenen van homorelaties al vroeg werd omarmd. De tentoonstelling *This Lutheran Loves You* laat zien hoe die weg is afgelegd.

Van zondebok tot zegen: de hele route

Waar de samenleving soms verhardt, toont de lutherse kerk haar open karakter. Maar ook zij kent een verleden van uitsluiting en afwijzing. De expositie toont die hele route: van de vroege jaren, waarin queers veelal als verschoppeling werden gezien, tot de hedendaagse realiteit waarin zij vóór en achter het altaar staan.

Ons onderzoek legt prachtige, soms verborgen, verhalen bloot. Denk aan dominees en kerkleden die in de jaren '50 al voorzichtig open waren over hun geaardheid of samenleefden met hun partner. Deze levensverhalen krijgen nu een verdiende plek en worden gezien zoals ze echt waren: als een kwetsbaar mens die mensen liefheeft.

Meer dan twee letters

Vandaag de dag is de 'regenboog-community' breder dan alleen homo's en lesbiennes. De zoektocht naar een eigen identiteit ligt open. Hoe zit dat met de andere letters uit het lhbtqia+-alfabet? Zijn zij net zo wel-

kom? De tentoonstelling laat zien hoe onze gemeenschap vandaag de dag een veilige en warme plek kan zijn voor velen die in andere kerken nog worstelen met acceptatie.

Gezocht: nieuwe verhalen

Voor deze unieke tentoonstelling zijn we dringend op zoek naar verhalen die het beeld compleet maken. Het mag gaan om persoonlijke verhalen uit de kast of juist vol trots en openheid, in liefde. Maar ook input uit de plaatselijke kerkgemeenschap of het lutherse verleden zijn welkom. Denk hierbij aan:

- De eerste inzegening van een homopaar in uw gemeente;
- Het gesprek hierover in de kerkenraad;
- Tips over belangrijke mensen, predikanten of kerkleden die worstelden met hun geaardheid, of dit juist vierden!

- Bijzondere objecten en foto's die we kunnen laten zien in de tentoonstelling;
- Een verhaal dat u wilt delen. Dat nemen we op in de *oral history* verzameling van het project 'Duurzaam Luthers'.

Verhalen over het tegenovergestelde mag ook! Elke geschiedenis kent zijn kantelpunt, maar waar lag dat? We zijn benieuwd naar informatie over de weg naar acceptatie en naar verhalen uit tijden toen het nog heel erg zoeken was.

Heeft u verhalen, fotomateriaal of andere input die onmisbaar is voor dit historische overzicht? Of wilt u het verhaal vertellen over uw eigen ervaringen ten aanzien van dit thema? Stuur een e-mail naar: l.bouma@diaconie.com.

Podcast

Wist u dat het Luther Museum Amsterdam een podcast heeft? Het museum presenteert: de *Luther Academie*. In deze podcastserie praten we met verschillende experts. Niet alleen worden de verschillende kanten van Maarten Luther belicht, maar ook de verhalen van de lutherse traditie én lutheranen uit het land komen aan bod. Te beluisteren op uw favoriete podcastplatforms (Apple, Google en Spotify) of op de website van het Luther Museum: luthermuseum.nl/podcast.

Bezinnend wandelen in het Limburgse heuvelland

Over lieflijke Limburgse heuvels, door holle paden, langs wegwijken én een kruiswegpark gaat deze bezinningswandeling. Vertrekpunt is het Cunibertuskerkje in Wahlwiller, met de mystieke kruiswegstaties van Aad de Haas.

TEKST EN BEELD: JANET VAN DIJK

Stichting Pelgrimswegen & Voetpaden stippelde een prachtige tocht uit om te wandelen in de geest van de klassieke kruisweg, langs de staties van Jezus' lijdensweg. Deze gaat van de kruiswegstaties in het kerkje van Wahlwiller naar het kruiswegpark aan de rand van het Vijlenerbos. De route staat stil bij 14 wegwijken, met steeds een korte bezinningstekst die aansluit bij het lijdensverhaal van Jezus. Bij de meeste wegwijken zelf staat een bordje met een korte tekst die een eigen verhaal vertelt. Wegwijken spelen, net als de vele veldkruisen en

boomkruisen, in veel Limburgse families een rol. Hele generaties bezoeken en onderhouden een specifiek kruis dat betekenis voor hen heeft.

Via de buurtschappen Elzet, Rott en Melleschet kom je in het Vijlenerbos bij een laantje met 13 kruiswegstaties, in 1988 gemaakt door Sjef Drummen en onderdeel van het kruiswegpark. Elk jaar vinden hier vieringen en andere godsdienstige plechtigheden plaats. Vervolgens loopt de route naar boscafé 't Hijgend Hert en vandaar via Lemiers terug naar Wahlwiller.

Omstreden kunst

De Cunibertuskerk is vooral bekend door de kruiswegstaties en muurschilderingen uit 1946 van de toen omstreden Rotterdamse kunstenaar Aad de Haas. Hij schilderde de personen uit het lijdensverhaal op een onconventionele manier. Dat leverde voor- en tegenstanders op. Onder druk van de kerkelijke overheid werden de staties in 1949 verwijderd. Na restauratie van de kerk in 1981 gaf het bisdom toestemming om ze terug te plaatsen. Ze zijn vanuit het voorportaal van de kerk achter een hekwerk te bezichtigen – en op zondag van 13.00 tot 16.00 uur zonder hek.

Meer informatie

Het start- en eindpunt van de wandeling is de Cunibertuskerk in Wahlwiller (dagelijks open van 9.00 tot 18.00 uur). De route is te vinden op www.kerk-wahlwiller.nl/pdf/KRUISWEG-14-WEGKRUISEN.pdf. Met bus bedraagt de route 10 km, zonder bus 16 km. Kijk voor een uitgebreide beschrijving op petrus.protestantsekerk.nl/rondjeomdekerk. Stichting Pelgrimswegen & voetpaden – www.spvlimburg.nl

Vrienden van Hoekelum bijeen

Zaterdag 1 november 2025 kwamen donateurs en belangstellenden van de Stichting Vrienden van Hoekelum weer bijeen in het Koetshuis van Kasteel Hoekelum in Ede. Voor veel bezoekers is dit een gebeurtenis waar lutheranen uit het hele land samenkomen om elkaar te ontmoeten. Zij komen echter niet alleen voor de gezelligheid, maar ook voor de goede sprekers en boeiende onderwerpen.

TEKST: **DAAN VAN DOORNE**, *secretaris Stichting Vrienden van Hoekelum* – BEELD: **BEA DE BOER**

De aanwezigen werden welkom geheten door voorzitter Bea de Boer, met name degenen die deze middag presentaties verzorgden.

Anafora

Allereerst kreeg Helena Nieminen, ooit onze lutherse predikant in Ede, het woord. Zij vertelde over Anafora, een bijzonder koptisch klooster- en retraitecentrum, 75 km. ten noorden van Caïro in Egypte. Hier komen mensen van over de hele wereld samen om elkaar te ontmoeten en geestelijk verrijkt te worden. Dat begon allemaal 27 jaar geleden met het oppompen van grondwater midden in een kale woestijn. Het centrum is nu 120 ha groot; dat is ongeveer de oppervlakte van 200 voetbalvelden. Anafora is een godswonder.

Helena Nieminen heeft dit centrum meermaals bezocht en daar ook gewerkt. Wij maakten tijdens haar presentatie een visuele pelgrimage naar de Opstandingskerk, ook wel 'Beeldkerk' genoemd. Het interieur is volledig beschilderd met nieuwtestamentische ikonen, die speciaal voor deze kerk zijn ontworpen. Het schilderwerk heeft bijna 12 jaar geduurd en is geheel door vrijwilligers uitgevoerd. De unieke combinatie van de navolging van het oude schilder erfgoed van de kloosters in Egypte en de moderne vormgeving zijn een getuigenis van de kerk om grenzen te overbruggen en zich staande te houden, ook in barre tijden. Tijdens deze indrukwekkende lezing kregen wij veel beelden

te zien van deze volledig beschilderde kerk. Dit is ook een manier om het Nieuwe Testament te lezen. Zij kreeg bij haar presentatie assistentie van Bea de Boer en Anke van Manen. Bea de Boer was net terug van een werkreis naar Anafora. Alle drie de dames hebben zich bekwaamd in het schilderen van ikonen.

24 uur met Luther

Na de pauze kregen wij een presentatie over '24 uur met Luther – Bonhoeffer'. Deze ontmoeting voor een twintigtal jongeren werd al gehouden op 4 en 5 april 2025 en onze stichting heeft deze activiteit financieel gesteund. Een nieuw platform, speciaal voor jonge lutheranen, studenten en geïnteresseerden in de Lutherse Kerk. Ze verbleven één etmaal op Hoekelum met de bedoeling nader kennis te

maken met elkaar en de lutherse traditie. Centraal in het programma stond predikant en verzetsman Dietrich Bonhoeffer, wiens 80ste sterfdag enkele dagen later op 9 april plaatsvond.

Na de inleiding door Peter Wagenmaker was het woord aan Freek Houweling, Jelco Mastenbroek en Jeroen van

Velzen. Zij hebben deze bijeenkomst meegemaakt en vertelden uit eigen ervaring hoe dit door de hen is beleefd. Tussen de deelnemers vond een mooie uitwisseling van gedachten en perspectieven plaats. Ook trad theatermaker en predikant Kees van der Zwaard op met zijn 'Bonhoeffer'-theater. Op zaterdag hield prof. Edward van 't Slot een lezing. Met diverse workshops, zoals een workshop met 'close reading' van de teksten van Bonhoeffer, was deze dag goed gevuld. Het geheel werd op gezette tijden met metten en vespers liturgisch omlijst; niet-lutherse deelnemers konden zo kennis maken met dat deel van ons luthers leven. Na een afsluitend gesprek aan het einde van het etmaal brachten Dorrotya

Nagy en Andreas Wöhle alle programmalijnen bij elkaar in een vesper met avondmaalsviering.

De Vriendendag werd afgesloten met een gezellige borrel met hapjes. Dit keer geen aansluitend diner, dat houden de deelnemers aan de volgende bijeenkomst zeker tegoed. Het bestuur van de stichting dankt allen, die zich ingespannen hebben om deze bijeenkomst tot een succes te maken.

Studiedag Nederlandse Lutherse Vrouwen Bond

Over gendergelijkheid en -gerechtigheid

Als 'gelovige vrouwen op reis' wilden we op deze jaarlijkse studiedag van de NLVB gendergelijkheid en gendergerechtigheid onderzoeken. Hoe staan we ervoor? Hoe staan we hier als gelovige vrouwen in, of tegenover? Wat betekent dat voor ons?

TEKST: HENNY ROUWHORST-ARENDS EN HELENA AXLER - BEELD: PIET DERKSEN-KAMP

Lutherse vrouwen wereldwijd

Deze keer op een nieuwe locatie: de Opstandingskerk in Houten. De opening werd verzorgd door Helena Axler. Zij gaf aan blij te zijn dat er nu een sterke WICAS-vertegenwoordiging (LWF Women in Church and Society, red.) is in de persoon van Helen Nagelhout. Door haar krijgen we meer informatie en inzicht waar WICAS mee bezig is en vinden we aansluiting bij lutherse vrouwen wereldwijd.

Gendergelijkheid en gendergerechtigheid

Een van de speerpunten van WICAS is gendergelijkheid en gendergerechtigheid. Gender wil zeggen: man, vrouw en alle mensen die niet helemaal of helemaal niet in deze twee malen passen. Om de stand van zaken in de wereld te kunnen duiden, is het goed om weet te hebben van de situatie in Nederland. We zochten daarom naar een expert die ons hierover bij kon praten. Die vonden we in Lieke Schrijvers. Zij is antropoloog en heeft onderzoek gedaan naar religie, gender en seksualiteit in Nederland.

Wat is het belang van vrouwengroepen anno nu? En van ons, de NLVB? Willen we mannen betrekken en staan we open voor non-binaire mensen en transgender vrouwen? Is dit alles relevant? Lutheranen in Nederland zijn best wel geëmancipeerd en inclusief, maar het is goed om waakzaam te blijven. Is het tolerant of inclusief? Het meer conservatief-christelijke geluid komt weer op, wereldwijd en in Nederland, de strijd rondom vrouwen- en LHBTQI-rechten blijft urgent.

Een aantal van onze mannelijke vrienden zijn hier ook aanwezig. Wat denken zij? Gaan we naar solidariteit?

De vele gezichten van Katharina von Bora

Na het lunchbuffet vertelt Inge Weustink, curator van het Luthermuseum, over de tentoonstelling van Katharina von Bora. Over haar idee om die tentoonstelling te maken. Helaas is er maar weinig bewaard gebleven van vrouwenverenigingen met haar naam, net als over Katharina zelf. Toch is er voldoende om 'de vele gezichten van Katharina' te kunnen belichten.

Welke rol had zij in het zwarte klooster en in Luthers leven? Zij stond immers best wel haar 'mannetje'. Er komt een levendige discussie op gang waarbij veel belangwekkende feiten naar boven komen, zowel over de tentoonstelling als over de voormalige dameskringen, met name in Noord-Holland. We zien ernaar uit om de tentoonstelling te bezoeken en een Vrouwengroependag te organiseren in het Luther Museum in januari.

Zoekend op weg

De rest van de middag wordt gevuld met workshops. Een groep praat onder leiding van Rachel Wardenaar over de lezing van Lieke Schrijvers. Het gesprek gaat over de verschillende manieren waarop onze kerken, zowel plaatselijk als landelijk, op weg zijn of juist zoeken naar hoe nu verder. Een tweede groep maakt voor alle aanwezigen een bloemenboeketje om mee naar huis te nemen en daarmee deze dag op te fleuren en kleurrijk te maken. De derde groep vouwt en vult doosjes voor het Inspiratiefestival op Terschelling. Het thema is: Jutten – vinden wat je niet zoekt. In de doosjes gaat een groet van de NLVB.

Een kleurrijke dag

We willen deze dag kleurrijk maken om alle kleurschakeringen te eren die ons tot verschillende mensen maken. Alle mensen op deze aarde zijn prachtig geschapen, ontvingen talenten en gaven, en dragen bij aan het koninkrijk van de liefde. Man, vrouw, klein, groot, alle kleuren, stemmen en mensen doen mee.

TEKST: ALMA EVENHUIS

Nu ik als hoofdredacteur terugtreed uit de redactie van Elkkwartaal kijk ik met groot plezier terug op vele jaren van goede samenwerking met een hechte en betrokken club van redactieleden. Ook hun diverse (lutherse) functies droegen bij aan het produceren van gevarieerde content, waarbij we de diepte niet uit de weg gingen. Niet voor het blad, maar ook niet in ons eigen beleid en visie. Een samenwerking waarin ook de lijntjes met de synode en synodale commissie korter werden (en dat is weleens anders geweest).

De geleidelijke kennismaking met steeds meer lutherse gemeenten, de herkenbaarheid van zowel hun sores als successen en de inspiratie die dat ook gaf voor het kerkwerk in mijn eigen Leerdamse gemeente. De vaste bijdragen van onze columnisten, zoals de cantor-organisten Jeroen de Haan en Luuk Schuurman, predikanten voor de meditaties, de rubrieken Woord & visie en Woord & sacrament van de predikanten Andreas Wöhle en Wim van Beek.

Ook 'losse' lutheranen, al dan niet werkzaam in het land, leverden als externe auteurs waardevolle bijdragen en verslagen. Heel bemoedigend is die aanwas. En alles om het blad gevarieerd te houden, met veel aandacht voor de

inhoud – niet alleen ter lering maar graag ook ter vermaak. Zo streefden we naar nauwere betrokkenheid van de landelijke gemeenten. Niet alleen met reportages als 'Elkkwartaal in het land' maar ook met bijdragen van actieve gemeenteleden.

Naast het uitzetten van de artikelen (steeds in overleg met de hele redactie) deed ik een eindredactie op elk stuk dat desgevraagd werd geleverd. Dat was soms een dingetje, want de vermaledijde deadline toonde zich vaak grillig. Sommigen hanteerden die zorgvuldig, anderen hielden 'graag' een iets afwijkend tijdspad aan. Voor de indeling, passende foto's en tekst brak dan voor Ingeborg en mij een periode van lange scherm sessies aan met als doel: het opmaak klaar maken voor Lennart Engelsma, zodat die tijdig aan de slag kon om ons volgens schema de 1e proef te sturen, die zorgvuldig gecorrigeerd en aangevuld moest worden. Ingeborg 'klopte' alles gedetailleerd in en bewaakte dit proces. Vormgever Lennart voelde ons hierin steeds meer aan en bleef vrij stoïcijns.

De synodevergaderingen zelf waren leerzaam en soms wederzijds aanvullend. Niet dat het altijd een vrolijke boel was – met als dieptepunt de 'clash' tussen redactie en synode over wie verantwoordelijk was voor de inhoud van onze artikelen. Gevolg was een tijdelijke 'opheffing' van Elkkwartaal, weliswaar opgevangen door de uitgave van een noodeditie en een latere oplossing in 'we agree to disagree' (dit is lang geleden, hoor).

Periodiek worstelden we met een zeer kleine redactionele bezetting waardoor het vele werk op te weinig schouders terecht kwam. En toch ... het lukte steeds weer een nieuw nummer van ons lijfblad te maken. Verheugend is dat die situatie nu anders is. Voor zo'n kleine redactie zit die momenteel stevig in het zadel met nieuwe auteurs en samenwerkingsplannen, met zowel de synode als de communicatieafdeling van het dienstencentrum van de Protestantse Kerk in Nederland.

Ik dank u, trouwe lezers en betrokkenen, voor ons contact en blijvende adhesie. En ik dank 'mijn' redactie voor de innige samenwerking en blijvende steun. Vol vertrouwen draag ik de functie hoofdredacteur over aan mijn opvolger Joren Reichel. Hem en de hele redactie wens ik veel succes met het in stand houden van Elkkwartaal – het blad voor alle lutheranen en daarbuiten.

Overigens bent u nog niet helemaal van mij af: ik word voorzitter van de redactie. Waarmee we, sinds lang, in de redactionele bezetting weer compleet zijn.

GRONINGEN. Tijdens de Cantatedienst van 21 september is Tymen-Jan Bronda in het zonnetje gezet vanwege zijn zilveren jubileum als cantor-organist in de lutherse kerk in Groningen. De dienst werd opgeluisterd door het Luthers Bach Ensemble en de Lutherse Cantorij. Uitgevoerd werd de cantate BWV 49 'Ich geh und suche mit Verlangen' van J.S. Bach. De jubilaris kreeg na de dienst lovende toespraken en hem werd door voorzitter van de kerkenraad Antje van der Tak de zilveren PKN-insigne opgespeld vergezeld van een fraaie oorkonde.

WOERDEN. Op zondag 5 oktober werd in de lutherse kerk in Woerden de Choral Evensong gevierd. In een goed bezette kerk werden momenten van verstillings en bezinning muzikaal omlijst met bewerkingen van psalm 55 en 25 en de vaste onderdelen van de lofzang van Maria en de lofzang van Simeon. Het was goed te merken dat de sterk liturgische vorm van de getijdsdienst, met veel zang, rust en stilte, in Woerden in een behoefte voorziet.

WOERDEN. Het idee Koffie-Met-Noten is in de lutherse gemeente in Woerden bedacht. Het staat voor een bijeenkomst op de eerste woensdag van de maand van gemeenteleden met de predikant waarin, naast geloofsgesprekken, liederen worden gezongen onder het genot van koffie of thee. Het wordt gewaardeerd door een vaste groep van kerkgangers.

Ook in Arnhem wordt dit elke maand georganiseerd. Daar hebben ze overigens ook de Bier & Bijbel bijeenkomst onder het motto: 'Je hoeft niet aan het bier. Maar we drinken iets aan de bar en duiken vervolgens in een Bijbeltekst'. Tijdens het Inspiratiefestival op

Woerden

Groningen

Terschelling was het concept omgedoopt naar Thee met noten.

AMSTERDAM. Al bijna twee decennia een baken van Groningse cultuur in Amsterdam: zondag 26 oktober vierde de Groninger Dienst in Amsterdam haar 19e editie. De Lutherse Kerk op het Spui vormde het decor voor een beleving van de Groninger taal, muziek, verhalen en saamhorigheid. Iedereen, ongeacht achtergrond of religie, was welkom om deze bijzondere dienst mee te maken, die jaarlijks honderden mensen trekt. De dienst stond dit jaar in het teken van hoop en vernieuwing: Nij Begun. Dominee Harry Donga sprak over thema's als veerkracht, een Nij Begun en de kracht van tegendraadsheid.

GRONINGEN. Zakt de moed je in de schoenen als je het nieuws bekijkt? Samen Zingen voor Vrede, zodat we ook daarna weer de kracht hebben om voor vrede op te komen. Iedereen is uitgenodigd om deel te nemen. Elke eerste donderdag van de maand van 17.00-17.30 in de Lutherse Kerk Groningen. We zingen samen een aantal oude en nieuwe, wereldlijke en geestelijke, bekende en minder bekende vredesliederen, om elkaar – ook over de grenzen van de geloofsgemeenschappen heen – te steunen en de hoop op vrede te voeden.

NIJMEGEN. In de introductie week van de HAN/Radboud Universiteit ontstond in Nijmegen een mooie samenwerking tussen de kerk en de naastgelegen snackbar. De snackbar

zocht terrasruimte voor een lange friettafel met studenten. De studenten hielpen met opbouwen afruimen, een enkele student maakte muziek op onze piano. We hebben hen een warm welkom in de stad kunnen bieden. Vier avonden hebben we de kerk opengesteld waarbij we ook in contact kwamen met diverse van onze jonge burens. Met deze kerkopenstelling hebben we andere leeftijdsgroepen weten te bereiken dan met de Vierdaagse en Monumentendag. Alle betrokkenen kregen er positieve energie van.

Nijmegen

LEEWARDEN. Zangzondag 26 oktober in Leeuwarden. Rond elf uur vulde de lutherse kerk zich met zanglustige mensen die waren afgekomen op de uitnodiging om 's middags een aantal liederen in te studeren voor de vesper van half vijf. Zij kwamen uit de verschillende kerkelijke gemeenten van Leeuwarden en de regio. Onder hen een Duits predikante die voor studie in Friesland verblijft. Kortom, een kleurrijk gezelschap dat onder leiding van Maria van Twist aan de slag ging. Wanneer de vesper begint blijken er verrassend veel bezoekers te zijn. Zij genoten van het resultaat van een paar uren hard oefenen. Het was een inspirerende en bemoedigende zangzondag.

Leeuwarden

EDE. De Evangelisch-Lutherse kerk in Ede hield zaterdag 8 november voor de tweede keer dit jaar een tweedehands boeken- en platenmarkt. Het aanbod boeken was groot en gevarieerd: romans, boeken over geschiedenis, toerisme, religie, muziek, voedsel en sport. Ook kinderboeken waren er te vinden. De markt was een goede gelegenheid om boeken te kopen voor de winteravonden of als cadeau voor de komende feestdagen. De opbrengst komt ten goede aan het onderhoud van het kerkgebouw.

HAARLEM. Op 1 november was de bazaar in de Lutherse kerk. Een ouderwetse snuffelmarkt voor iedereen.

Er waren verschillende kraampjes met antiek, kerst, kleding voor jong en oud, huishoudelijke artikelen, boeken, speelgoed en nog veel meer. Natuurlijk was er ook koffie/thee, limonade en gebak verkrijgbaar. Voor geïnteresseerden in de geschiedenis van de kerk was er een rondleiding op de onderduikzolder. Voor de kinderen was een grabbelton met kleine, maar fijne prijsjes. Als klap op de vuurpijl een rad van avontuur met mooie prijzen, een grote loterij én een kinderloterij! De opbrengst van de bazaar gaat naar een goed doel.

KAMPEN. Op zaterdagavond 8 november cabaretvoorstelling 'Zeg

eens dank u sinterklaasje!'. In deze eerste avondvullende solovoorstelling van Tijs Bruins verwerkte een jongeman zijn ervaringen met Sinterklaas als kind in ontroerende, grappige, soms hilarische liedjes, verhalen en sketches. Zijn gelovige ouders hebben hem zijn heilige geloof in Sinterklaas afgenomen. Daardoor kreeg zijn vertrouwen een flinke deuk. Wie of wat kun je nog geloven? Hij besluit als volwassene het er niet bij te laten zitten en begint uit verzet een nieuwe religie: het Sinterklaascisme.

Ede

KrisKrasKort is een rubriek voor berichten en activiteiten uit de lutherse gemeenten in Nederland. Heeft u leuke, interessante, belangrijke én humoristische berichten over uw gemeente of kerkgebouw om te delen in elkkwartaal? Stuur ze me! Om op de hoogte te blijven wat er speelt in de lutherse gemeenten ontvang ik graag uw kerkblad. Een aantal gemeenten doet dit al, maar ik heb ze nog niet allemaal. Zet mij graag op uw verzendlijst. Ik hoop op goede samenwerking.

Martin de Groot

martin.de.groot@elkkwartaal.nl
of redactie@elkkwartaal.nl

Activiteiten

In *elkkwartaal* besteden we aandacht aan lutherse activiteiten in het land. Belangrijk doel hiervan: landelijk bekendheid geven aan activiteiten bij zoveel mogelijk lutheranen en betrokkenen, zodat die kunnen deelnemen.

Vrouwenverenigingendag

WANNEER: woensdag 7 januari 2026 van 13:30-17:30 uur.
WAAR: Luther Museum, Nieuwe Keizersgracht 570, Amsterdam

Het Luther Museum organiseert in samenwerking met de NLVB (een voortzetting van de vroegere Catharina van Bora meisjesvereniging) een Vrouwenverenigingendag. Christelijke en seculiere vrouwengroepen maken kennis met elkaar en laten zich inspireren door Katharina van Bora.

Katharina filmavond

WANNEER: vrijdag 16 januari, van 20:00-23:00 uur
WAAR: Luther Museum, Nieuwe Keizersgracht 570, Amsterdam

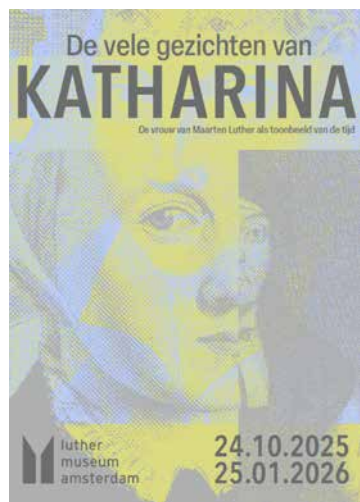
Bekijk de Katharinafilm uit 2017, met een analyse en borrel na afloop. Wat zegt de Duitse film uit 2017 over Katharina van Bora? Welk gezicht wordt er van haar getoond? Hoe verhoudt dit gezicht zich tot de rest van de tentoonstelling. Kom het te weten tijdens deze filmavond.

De Vele Gezichten van Katharina

WANNEER: tot 25 januari 2026

WAAR: Luther Museum, Nieuwe Keizersgracht 570, Amsterdam
'De Vele Gezichten van Katharina' toont naast het feitelijke verhaal dat we van Katharina kennen vooral hoe zij door vijf eeuwen heen werd gevormd: van 'verleidster' tot 'deugdzaam predikantsvrouw', van 'romantische echtgenote' tot 'feministisch icoon'.

Meer informatie en tickets: www.luthermuseum.nl

Kerkenradendag 2026

WANNEER: Zaterdag 28 februari 2026
WAAR: Nog niet bekend, in een lutherse kerk in Nederland. Jaarlijkse Lutherse kerkenradendag, ook voor niet-kerkenraadsleden. Nadere info in de nieuwsbrief van de Evangelisch-Lutherse Synode.

NLVB Ontmoetingsdag

WANNEER: Zaterdag 21 maart 2026, van 10:00-16:00 uur

De Ontmoetingsdag staat in het teken van het 14e lustrum. Op het programma staan de jaarvergadering, een feestelijke lunch en een muzikale middag met een prachtig duo rond de muziek van Bach.

WAAR: Opstandingskerk, Het Kant 1, 3995 DZ Houten

Kosten: € 25,00, aanmelden bij h.v.axler@gmail.com

Lutherse Schaakdag 2026

WANNEER: zaterdag 28 maart van 10:00-16:00 uur
WAAR: Koetshuis Kasteel Hoekelum, Edeseweg 124, 6721 KE Bennekom

Kosten: € 25,00 inclusief koffie, thee, drankje en lunch op het Kasteel. Contant te betalen bij aankomst (geen pinmogelijkheid).

Het gaat om schaken met 15 minuten bedenktijd per persoon per partij in vierkampen: drie ronden 's morgens en drie ronden 's middags, zoveel mogelijk ingedeeld naar speelsterkte of inschatting daarvan.

Programma: Opening; drie ochtendronden; lunch en groepsfoto op het bordes; drie middagronde; prijsuitreiking en sluiting.

De inleiding wordt verzorgd door Jan Nagel: 'Schaken en politiek: veel lachen'.

Vriendendag Stichting Vrienden van Hoekelum

WANNEER: Zaterdag 25 april 2026 van 13:30-17:30 uur
WAAR: Koetshuis Kasteel Hoekelum, Edeseweg 124, 6721 KE Bennekom

Programma: Hendrie van Maanen met een lezing over 'Het vormende belang van het christendom voor de Europese cultuur'. Hendrie van Maanen is docent Europese Cultuur aan de Christelijke Hogeschool Ede.

De muziek wordt verzorgd door muziekgroep Theo Coincidence. Aansluitend aperitief en diner op Kasteel Hoekelum.

Kosten: € 25,00 (inclusief diner voor donateurs), kosten bijwonen programma: € 7,50

Opgeven per e-mail: secretaris@vriendenvanhoekelum.nl

Uit de synode

Wat verwachten we?

Wat verwachten we? Een goede vraag, ook in de tijd van advent en Kerst. Een tijd waarin ik als vicepresident van de nieuwe lutherse synode invulling mag geven aan deze rubriek. De tijd van advent is een tijd van hoop houden, en een tijd van bezinning. Dat geldt ook voor ons als lutherse gemeenschap in Nederland en als nieuwe synodeleden. Hoop houden en ons bezinnen, op hoe het lutherse geluid in de komende jaren kan klinken en hoe de vindplaatsen van onze traditie in deze tijd inspirerend en betekenisvol kunnen zijn.

TEKST: **WILLY METZGER**, *vicepresident van de lutherse synode*

Wat verwachten de lutherse gemeenten, de lutheranen in het land?

Wat verwachten de lutherse gemeenten, de lutheranen in het land van de nieuwe lutherse synode in de komende tijd? Een nieuwe synode met hopelijk een nieuw elan en de hoop om met hart en ziel de uitdagingen die ons bezig houden aan te gaan. Samen zoeken en zorgdragen hoe we in onze tijd op een zo passend mogelijke manier gemeente van Jezus Christus kunnen zijn. Met het oog op wat ons inspireert en in beweging brengt vanuit de lutherse traditie hier in Nederland en vanuit het grote geheel van wat elders gaande is, zoals de Lutherse Wereldfederatie, waarvan wij deel uit maken. Gods lof laten klinken en dat met ons doen en laten gestalte te geven in verbondenheid, hier en elders.

Verwachtingen. Ook over en weer?

Maar misschien mag het verwachten ook omgekeerd zijn, in de zin van wat verwachten de nieuwe synodeleden van de lutherse gemeenten, van de lutheranen in het land? Immers, als je een bestuursfunctie binnen onze kerkstructuur bekleedt heb je weinig tot geen macht. Die ligt voor het grootste deel in handen van de plaatselijke gemeenten. De synode, binnen de Protestantse kerk in Nederland, heeft hooguit het gezag dat haar wordt toegekend vanuit de mensen die hierbij betrokken zijn. Goede en heldere communicatie over elkaars standpunten en belangen en waarden zijn in dit over-en-weer belangrijk. De jaarlijkse Kerkenradendag is hiervoor een goed moment. In 2026 is die gepland op 28 februari. Wilt u deze datum alvast in uw agenda zetten?

Nieuwe synode, nieuwe bestuursstructuur

De mensen, die zich beschikbaar gesteld hebben voor de lutherse synode werden vooraf door de voorgaande synode ingelicht dat er structurele veranderingen noodzakelijk zijn. Niet alleen plaatselijk, ook landelijk is het niet eenvoudig om voldoende bestuurders te vinden. Maar ook de werkwijze zelf werd door de vorige synode al ter discussie gesteld. Als je in deze synode gekozen wordt, dan wordt er van alle leden een zekere andere mate van betrokkenheid verwacht en ook mogelijk gemaakt. Lag tot nu toe veel van het uitvoerende werk in handen van de Synodale Commissie, in deze synodeperiode willen we dat werk verdelen over alle synodeleden door in taakgroepen te werken. Een extra synodevergadering in september werd aan het uitwerken en werkzaam maken van deze nieuwe bestuursstructuur gewijd.

Om ook in toekomst zo harmonieus mogelijk samen te kunnen werken is het van belang om de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van iedere taak- of werkgroep goed met elkaar af te stemmen. Die verandering is nu in gang gezet en zal een voortgaand proces zijn.

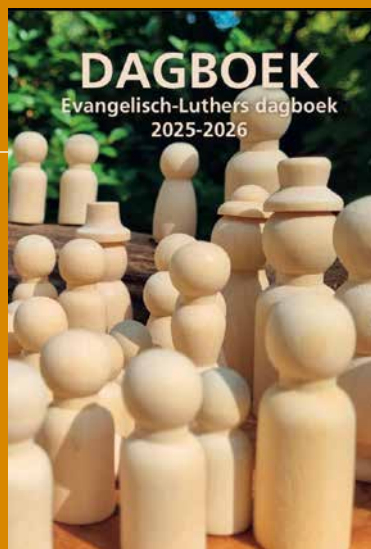
Nieuws van SLOA

Eind november ontvingen alle lutherse diaconieën de formulieren voor inschrijving voor diaconale vakantieweken in 2026 van de SLOA (Stichting Luthers Ontspanningsinitiatieven en Activiteiten). Er zijn 35 plaatsen beschikbaar voor ouderen in de zorghotels van het Vakantiebureau en 20 één-ouder gezinnen in de bungalows op RCN-vakantieparken. De inschrijving voor deze weken verloopt via de plaatselijke diaconie. In 2025 hebben 30 ouderen en 17 één-ouder gezinnen kunnen genieten van een vakantieweek die met steun van SLOA mogelijk is gemaakt. We hopen ook in 2026 zeker deze aantallen weer te bereiken.

We danken alle gemeenten die collecteren voor ons werk. Naast financiële bijdragen van enkele grote diaconieën en lutherse fondsen, maakt dit het diaconaal vakantiewerk mogelijk.

Voor nadere informatie of het aanvragen van de formulieren kunt u mailen: sloa@kpnmail.nl. Wanneer u geen informatie heeft ontvangen en uw diaconie wil dat wel, kunt u dat via dit e-mailadres aangeven.

In oktober ontvingen we het bericht van het overlijden van Bas Reuzeveld de Winter, oud-SLOA bestuurslid en de lutherse vakantieman in Rotterdam. In dankbaarheid gedenken we Bas voor het werk dat hij voor SLOA heeft gedaan en zijn tomeloze inzet voor het diaconale werk in Rotterdam.

Luthers Dagboek

Het Luthers Dagboek 2025-2026 is nu beschikbaar. Elke dag een bijbeltekst met een korte uitleg; voor zondagen en hoogtijdagen en uitgebreidere informatie. In de bijlage informatie over lutherse organisaties en gemeenten. Veel mensen gebruiken het Dagboek dagelijks voor inspiratie en overdenking.

Wie het nog niet in huis heeft: het is eenvoudig te bestellen via info@slub.nl. De prijs is, evenals vorig jaar, € 20,- excl. verzendkosten.

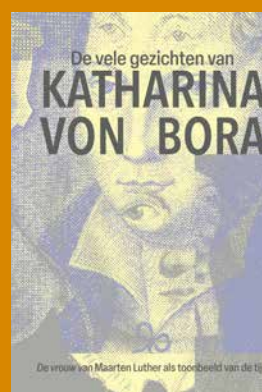
Nieuwe publicatie

Tegelijk met de tentoonstelling over Katharina von Bora (24 oktober 2025 t/m 25 januari 2026) brengen het Luther Museum en de Lutherse Uitgeverij een publicatie uit die de lezer meeneemt langs vijf eeuwen beeldvorming rondom een van de meest intrigerende vrouwen uit de Reformatie. *'De vele gezichten van Katharina von Bora. De vrouw van Maarten Luther als toonbeeld van de tijd'* is meer dan een catalogus: het biedt zowel historische verdieping als actuele reflectie.

Een vrouw die voortdurend opnieuw werd uitgevonden

Katharina von Bora (1499-1552): de vrouw die eeuwenlang vooral 'de vrouw van' werd genoemd, maar zoveel meer was. Door de eeuwen heen telkens opnieuw verbeeld op manieren die vooral pasten bij behoeften van de tijd. In dit boek beschrijft curator Inge Weustink onder meer hoe het beeld van Katharina von Bora door de eeuwen heen veranderde. Aan de hand van historische portretten, propagandadrukwerk, moderne fotografie en filmfragmenten toont zij hoe zij telkens werd heruitgevonden. Hoogleraar Sabine Hiebsch reconstrueert het leven van Katharina von Bora op basis van het beperkte bronmateriaal dat bewaard is gebleven. Door feiten van fictie te scheiden ontstaat een genuanceerd beeld van een capabele, doortastende vrouw die een belangrijke rol speelde in Luthers hervormende werk, maar ook haar eigen geloofsweg ging. Anne Westerduin de Jong verbindt Katharina's verhaal met de positie van vrouwen rondom grote theologische figuren. Zij laat zien hoe vrouwen historisch vaak wél invloedrijk waren, maar niet of nauwelijks in de geschiedschrijving verschenen en waarom het noodzakelijk is om hun perspectief opnieuw zichtbaar te maken.

Een boek dat niet alleen vertelt wie Katharina von Bora wás, maar ook wat zij is geworden in de verbeelding van latere tijden. De publicatie nodigt uit om kritisch te kijken naar de verhalen die wij vandaag vertellen over vrouwen, geloof, macht en maatschappelijke verandering. Verkrijgbaar bij het Luther Museum Amsterdam en de Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel (SLUB), <https://www.slub.nl/boeken.html>. ISBN: 9789076093680, prijs: € 25,00.

elkkwartaal

Administratieve wijzigingen en vragen (bijvoorbeeld adreswijzigingen en bezorgvragen) stelt u in eerste instantie aan het secretariaat van uw plaatselijke gemeente. Anders via: abonnementen@protestantsekerk.nl of (030)8801880.